BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ❖ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

2008 KÜRESEL KRİZİ VE İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin Arda ALPAY

Uluslararası Ekonomi Politikası Anabilim Dalı

Uluslararası Ekonomi Politikası Programı

Ocak 2022

BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ❖ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

2008 KÜRESEL KRİZİ VE İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hüseyin Arda ALPAY

Uluslararası Ekonomi Politikası Anabilim Dalı
Uluslararası Ekonomi Politikası Programı

Tez Projesi Danışmanı: Doç. Dr. Salih KALAYCI

Ocak 2022

ONAY SAYFASI

BTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 20297531040 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi, Hüseyin Arda ALPAY, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "2008 Küresel Krizi ve İstihdam Üzerine Etkileri" başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri üyeleri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı:	Doç. Dr. Salih KALAYCI Bursa Teknik Üniversitesi	……
Jüri Üyeleri :	Doç. Dr. Hüseyin ÇETİN Bursa Teknik Üniversitesi	……
	Dr. Öğr. Üyesi Cihat KÖKSAL İstanbul Ticaret Üniversitesi	……

Teslim Tarihi:
Savunma Tarihi: 26 Ocak 2022

İNTİHAL BEYANI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallarına uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belgelediğimi, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Hüseyin Arda ALPAY

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı; 2008 küresel ekonomik krizin nasıl ortaya çıktığını, nasıl geliştiğini, nasıl küresel bir kriz haline geldiği, işsizlik üzerine etkileri ve uygulanmış olan istihdam politikalarını incelemektir.

Bu çalışma süresince bana her zaman destek olan saygıdeğer tez danışmanım Doç. Dr. Salih KALAYCI'ya ve diğer yandan yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerini bizlere aktararak farklı bakış açıları geliştirmemizi sağlayan Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün değerli hocalarına teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimimin başından, tezimin tamamlanmasına kadar güvenini, sabrını ve desteğini her zaman hissettiğim eşim Sibel ALPAY'a; tez yazım dönemimde dünyaya gelen oğlum Kartal Deniz ALPAY'a,

Ayrıca doğduğum günden bu zamana kadar üzerimde maddi ve manevi desteği ile emekleri olan ve bugünlere gelmemi sağlayan babam Mehmet ALPAY'a ve manevi desteği her zaman olan kardeşim Ali İhsan ALPAY'a çok teşekkür ederim.

Ocak 2022 Hüseyin Arda ALPAY

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI ..... **iii**

İNTİHAL BEYANI ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vi**

GRAFİK LİSTESİ ..... **viii**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

ÖZET ..... **x**

SUMMARY ..... **xi**

1 2008 KÜRESEL KRİZİ **1**

1.1 Kriz Nedir? 1

1.2 Küresel Krizin Oluşumu ve ABD Etkileri 5

1.2.1 Krizin Oluşumu 5

1.2.2 Krizin Gelişimi 8

1.2.3 Krizden Çıkış İçin Alınan Önlemler 9

1.2.4 Krizin Kısa Dönemli Sonuçları 11

1.2.5 Amerika' da Başlayan Krizin Avrupa Krizi ile Bağlantı Noktaları 13

1.3 Avro Bölgesi Krizi 14

1.3.1 Krizin Nedenleri 14

1.3.2 Yunanistan 16

1.3.3 İtalya 18

1.3.4 İspanya 19

1.3.5 Portekiz 22

1.3.6 İrlanda 24

1.4 Çin'de Küresel Kriz 26

1.4.1 Çin Ekonomisi 26
1.4.2 Kriz Sonrası Durum 28
2 KÜRESEL KRİZİN İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ 32
2.1 Uygulanan İstihdam Politikaları 34
2.1.1 Almanya 34
2.1.2 Polonya 36
2.1.3 İtalya 38
2.1.4 Yunanistan 40
2.1.5 Güney Kore 42
3 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ 44
3.1 Türkiye'deki İşsizlik 50
3.2 Türkiye'de Uygulanan İstihdam Politikaları 55
3.2.1 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan İstihdam Politikaları 55
3.2.2 1980-2000 Yılları Arasında Uygulanan İstihdam Politikaları 55
3.2.3 2000 Sonrası İstihdam Politikaları 56
4 SONUÇ 58
KAYNAKÇA 61
ÖZGEÇMİŞ 66

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa

Grafik 1.1 ABD' de 1970-2013 Arası Ev Sahiplerinin Özelliklerine Göre Yeni Verilen Mortgage Kredileri (bin adet) 7
Grafik 1.2 ABD' de 2003-20013 Arası İşsizlik Oranı 12
Grafik 1.3 Bazı Avrupa Ülkeleri, Avro Bölgesi ve G-20 Gelişmiş Ülkeler Kategorisinde Brüt Kamu Borcu/GSYH oranları (%,2006-2020) 15
Grafik 1.4 İrlanda' da Bütçe Açıklarının GSYİH'ya Oranı (2005-2011) 26
Grafik 1.5 Çin'in Küresel Ticaret Rakamları (Milyar Dolar) 27
Grafik 1.6 Çin'in GSYİH Büyüme Oranı (%) 29
Grafik 1.7 Çin Tüketici Enflasyon Oranları (1980-2019) 30
Grafik 1.8 Çin'de İşsizlik Oranları (2004-2016 yılları arası) 31
Grafik 2.1 Almanya'da 2005-2015 arası işsizlik oranları 36
Grafik 2.2 Polonya'da 2003-2008 arasında İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (milyon kişi) 38
Grafik 2.3 İtalya'da 2005-2015 arası işsizlik oranları 40
Grafik 2.4 Yunanistan'da 2005-2015 arası işsizlik oranları 41
Grafik 3.1 Türkiye'de Yıllar İtibariyle GSYİH Büyüme Oranı 46
Grafik 3.2Türkiye Hane Halkı Borcunun GSYH'ya Oranı 47

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1 Seçilmiş Avro Alanı Ülkelerinin %3 Bütçe Açığı ve Borç Sınırını İhlal Sayıları (2000-2007)..... 16
Tablo 2 Yunanistan'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri (2006-2010)..... 17
Tablo 3 İtalya' da Bütçe Açığının ve Kamu Borcunun GSYİH' a Oranı (%) 19
Tablo 4 İspanya' da Bütçe Gelir ve Giderleri ile Bütçe Dengesinin GSYİH' ya Oranı (2000-2011)..... 20
Tablo 5 İspanya' da Yıllık Büyüme Oranları (2000-2011) 21
Tablo 6 Portekiz' de Temel Makroekonomik Göstergeler 23
Tablo 7 OECD ülkelerinde işsizlik oranları (%)..... 33
Tablo 8 Almanya'ya 2007-2013 fon dönemde ABKF ve ASF 'nundan büyüme ve istihdam potansiyeline yönelik fonlama 35
Tablo 9 Polonya'da 1997-2008 yılları arasındaki işsizlik oranları..... 37
Tablo 10 Kriz Döneminde Makroekonomik Göstergeler..... 48
Tablo 11 Türkiye 1923-2017 Arası İşsizlik Oranları..... 51
Tablo 12 İstihdam Edilenlerin Faaliyet Kolları ve Dağılımı (2005-2016)..... 52
Tablo 13 Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İşsizlik Tablosu (2000-2013)..... 53
Tablo 14 Türkiye'de Kentsel ve Kırsal İşsizlik Durumu (2003-2016)..... 54

2008 KÜRESEL KRİZİ VE İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ

ÖZET

Kavram olarak kriz, işleyen sistemlerde ortaya çıkan sorunlar olarak düşünülebilir. Ekonomide de bu sorunlar büyüyerek buhranları meydana getirmektedirler. Yaşanan ekonomik krizler; ülkelerin büyümesini, gelişmesini ve yapılarını etkilemektedirler. Ekonomik kriz kavramı genel olarak; ekonomilerin yapısında ortaya çıkan sorunları, piyasalarda yaşanan şokları, arz ve talep dengesinin bozulmasını, fiyatlar genel seviyesini olumsuz yönde etkileyerek ortaya enflasyon çıkmasını, döviz kurlarında meydana gelen sıkıntıları, ithalat ve ihracat arasındaki dengenin ithalat lehine bozularak dış ticaret açığının oluşmasını, ödemeler dengesinin bozularak bütçe açığı oluşmasını, borç para bulmada ve refinansman sürecinde sıkıntılar yaşanmasını, gelir dağılımdaki adaletsizler ve sosyal refahın sağlanmasında görülen sıkıntıları oluşturmaktadır.

19. yüzyılın başlarından itibaren günümüze kadar etkileri farklı, birçok kriz meydana gelmiştir. 19. yüzyılda meydana gelen ve dünya ekonomisini etkileyen krizlerin ortaya çıkış sebepleri ise daha çok savaşlar, mali spekülasyonlar ve kıtlıklar olarak sayılabilir.

Fakat 1900'lü yıllarda Fordizm'in de etkisiyle kitlesel üretim başlamış ve kapitalizm bütün Dünya'da etkisini göstermeye başlamıştır. Kapitalizm ile birlikte krizlerin hem sayısı hem de küresel olarak etkisi artmıştır. Son yüzyılda görülen en büyük krizler: 1929 Ekonomik Buhranı, 1973 Petrol Krizi, 1994 Meksika Krizi, 1997-1998 Güneydoğu Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi, 1999 Brezilya Krizi, 2000-2001 Türkiye Krizi, 2001 Arjantin Krizi ve 2008 Mortgage Krizi olarak sayılabilmektedirler.

Görüldüğü üzere ekonomik krizler geçmişte olmuştur ve bundan sonra da olmaya devam edecektir. Önemli olan krizden önce ne gibi tedbirler alınabilir, kriz anında ne gibi önlemler alınabilir ve bunların zamanlaması nasıl olmalıdır ve krizden en az hasarla nasıl çıkılır? Bu tezin amacı da; 2008 Küresel Krizi'nde örnek ülkeler ve uygulanan çözüm yollarıyla, tekrar bu şekilde küresel bir kriz durumunda neler yapılabilir, hangi hatalı uygulamalar sonucunda krizden daha fazla etkilenilebilir, ne gibi iyileştirmeler yaparak krizlerden daha az etkilenilir, hangi çözüm yolları daha erken uygulanmalıdır sorularına cevap bulmaktır.

Literatür taraması yöntemi ile hazırlanan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kriz kavramı üzerinde durulmuştur. Krizin nedenleri ve türlerine değinilmiştir. Daha sonra 2008 Mortgage Krizi'nin ortaya çıkışı, krizden çıkış için alınan tedbirler ve küreselleşmenin de etkisiyle yayılması incelenmiştir. Ayrıca seçilmiş olan ülkeler kapsamında, ülkelerin krizden önce olan durumları ile krizde yaşananlar ve kriz zamanında alınan tedbirler de incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde krizden sonra yaşanan işsizlik ve istihdam politikaları da seçilmiş ülkeler kapsamında ele alınmıştır. Ülkelerin karşılaştıkları büyük işsizlik ve bu işsizliği azaltmak için uyguladıkları politikalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise krizin Türkiye ekonomisine etkileri, kriz sonrasında yaşanan işsizlik ve bu işsizlik karşısında uygulanan istihdam politikaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Ekonomik Krizin Etkileri, İstihdam Politikaları

2008 GLOBAL CRISIS AND ITS EFFECTS ON EMPLOYMENT

SUMMARY

Conceptually, crisis can be thought of as problems that arise in functioning systems. In the economy, these problems grow and cause depressions. The economic crises experienced; they affect the growth, development and structures of countries. The concept of economic crisis in general; the problems that arise in the structure of the economies, the shocks in the markets, the deterioration of the supply and demand balance, the emergence of inflation by negatively affecting the general level of prices, the problems in exchange rates, the formation of foreign trade deficit by deteriorating the balance between imports and exports in favor of imports, the deterioration of the balance of payments and the budget deficit. It causes problems in finding money and in the refinancing process, inequalities in income distribution and problems in providing social welfare.

From the beginning of the 19th century until today, many crises with different effects have occurred. The reasons for the emergence of the crises that occurred in the 19th century and affected the world economy can be counted as mostly wars, financial speculations and famines.

However, in the 1900s, mass production started with the influence of Fordism and capitalism began to show its effect all over the world. With capitalism, both the number of crises and their global impact have increased. The biggest crises in the last century can be counted as: 1929 Economic Depression, 1973 Oil Crisis, 1994 Mexican Crisis, 1997-1998 Southeast Asian Crisis, 1998 Russian Crisis, 1999 Brazil Crisis, 2000-2001 Turkey Crisis, 2001 Argentina Crisis and 2008 Mortgage Crisis.

As you can see, economic crises have happened in the past and will continue to happen in the future. The aim of this thesis is; it is to find answers to the questions of what can be done in the event of a global crisis in this way, what can be done in the event of a global crisis in this way, which erroneous practices can be more affected by the crisis, what improvements can be made, with the example countries and the solutions applied in the 2008 Global Crisis, which solutions should be applied earlier.

This study, which was prepared with the literature review method, consists of three parts. In the first part, the concept of crisis is emphasized. The causes and types of the crisis are mentioned. Then, the emergence of the 2008 Mortgage Crisis, the measures taken to get out of the crisis and its spread with the effect of globalization were examined. In addition, within the scope of the selected countries, the situation of the countries before the crisis, what happened during the crisis and the measures taken during the crisis were also examined. In the second part of the study, unemployment and employment policies after the crisis are also discussed within the scope of selected countries. The great unemployment that countries face and the policies they implement to reduce this unemployment are mentioned. In the third part, the effects of the crisis on the Turkish economy, the unemployment experienced after the crisis and the employment policies implemented against this unemployment are examined.

Keywords: Economic Crisis, Effects of Economic Crisis, Employment Policies

1 2008 KÜRESEL KRİZİ

1.1 Kriz Nedir?

Türk Dil Kurumu' nun (TDK) belirtmiş olduğu gibi krizin genel anlamlarından birisi de buhrandır. Buhran, bir ülkede olabileceği gibi, birden fazla ülke arasında, toplumun yaşamında veya bir kuruluşun ömründe oluşabilen zor zaman olarak açıklanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/).

"Yunanca "krisis" kelimesinin kökeni olan kriz kelimesi, genelde tıp biliminde çok fazla bir kullanım alanına sahipti ve "aniden ortaya çıkan bir hastalık belirtisi" ya da "bir hastalığın çok ileri bir safhaya ulaşması" anlamlarına gelmekte olup, sosyal bilimlerde çoğu kez "buhran" ve "bunalım" kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Finansal kriz de, Yunanca' daki krisis gibi, ekonomide ansızın ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların, firmaları ve ülke ekonomilerini ciddi anlamda olumsuz olarak etkileyecek sonuçlar meydana getirmesidir" (Aktan, 2001).

"Krizin oluştuğu durumu ve bazı belirtileri olabilir fakat bu krizin kesin ve ne zaman oluşacağını önceden kestirebilmek pek mümkün değildir. Zaten krizin çıkacağı ve ne zaman oluşacağı öngörülebilseydi, gerekli tedbirler alınır ve olabilecek kriz önlenebilirdi, yani kriz meydana gelmezdi. Ayrıca finansal krizlerdeki ortaya çıkan gerginlik ve baskının kaynağı, güvensiz ortam ve oluşan panik havasıdır" (Uygur, 2001).

Balino ve Sundararajan' a göre, kriz, "bir çok finansal kuruluşun varlık değerlerinin, borçlarını karşılayamadığı; iflasların olduğu, bazı finansal kurumların ekonomik açıdan tamamen çöktüğü, artık devlet müdahalesinin kaçınılmaz olduğu bir durum" olarak tanımlamaktadırlar. (Sundararajan & Balino, 1991)

Davis ise krizi, "kredi açma ve ödemelerin yapılmasında sıkıntı olduğu, ekonomik sistemdeki büyük buhran" olarak açıklamıştır. (Davis, 1995)

Mishkin ise krizi, "finansal piyasalarda, yanlış seçim ve ahlaki açıdan sıkıntıların daha da artarak, finans kuruluşlarının, fonları, daha üretme kabiliyeti yüksek yatırım fırsatları için etkin bir şekilde dağıtamadığı, doğrusal olmayan bozulmalar" şeklinde açıklamıştır. Mishkin' e göre

krizler, finans kuruluşlarının işlevlerini yerine getiremeyerek, iktisadi faaliyetlerde keskin bir daralmaya yol açar. (Mishkin, 1996)

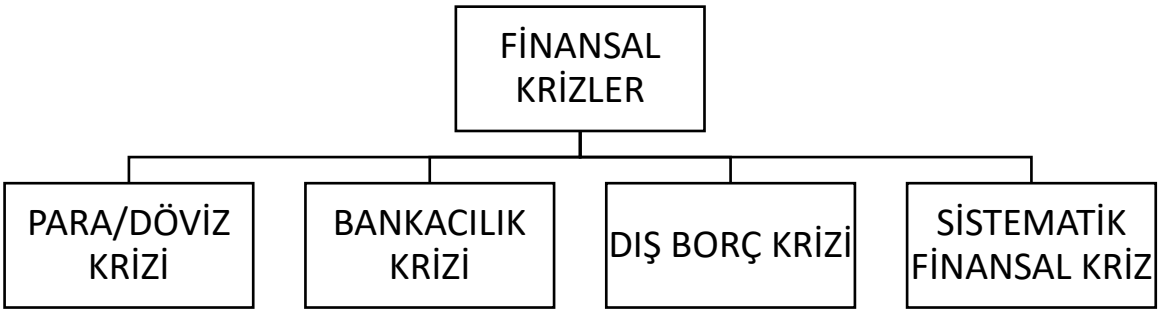
Literatürde, krizlerin özelliği önceden tahmin edilememesi ve bilinmeyen bir zamanda aniden ortaya çıkarak yayılması özelliği belirtilmekle birlikte, tehlike oluşturduğu kadar fırsat anlamına da gelebileceği belirtilmektedir. "Kriz; bir malın fiyatındaki olağanüstü dalagalanmalardır*"* (Kibritçioğlu, 2000).

"Finansal krizler ortaya çıktıkları sektörlere göre; özel veya kamu krizleri olarak adlandırılabileceği gibi yine sektörlerine göre bankacılık veya şirket krizleri olarak da adlandırılabilir. Ödemelerde oluşan dengesizlikler sonucunda ödeme vadesine göre likidite krizi ve borç ödeyememe krizi olarak da sınıflandırılabilmektedir" (Delice, 2003).

Krizlerin başlıca unsurları ve özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Kriz, önceden öngörülemeyen veya bilinmeyen bazı gelişmelerin; makro seviyede devlet, mikro seviyede ise şirketleri ciddi bir şekilde etkileyecek neticeler meydana getirmesidir.
- Krizler, bilinemeyen veya tahmin edilemeyen bir zamanda ve aniden ortaya çıkar.
- Krizin diğer bir özelliği, bireysel yatırımcılar ve firmalar için hem bir tehdit ve tehlike oluşturur, hem de değerlendirebilenler için yeni fırsatlar yaratır. Bu açıdan kriz, herkesin düşündüğü gibi sürekli negatif bir gelişme değildir.
- Krizlerin vadeleri uzun veya kısa olabilir. Krizlerin etkilerinin uzun veya kısa olması, alınan önlemlerin vakit kaybetme durumuna ve bu önlemlerin uygulanmasına bağlıdır.
- Krizlerin bir diğer özelliği de yayılma etkisi göstermesidir. Bir organizasyonda meydana gelen bir kriz diğer sektörlere de yayılarak onları da etkileyebilmekte ya da oluşan bu kriz, bu organizasyonla ilişkisi olan başka organizasyonlara da yayılabilmektedir.

Finansal krizlerin çeşitleri, finansal yapıyı meydana getiren kuruluşlar, temel değişkenlere ve ilişkilerdeki bozulmalara bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda finansal krizler 4 grup altında incelenmektedir.

Finansal krizler genel olarak para/döviz krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistematik finansal krizler olarak gruplandırılabilir.

Para/Döviz krizi; "Literatürde para krizi basit olarak; bir para biriminin, uluslararası piyasada diğer para birimlerine karşı değerini kaybetmesi olarak tanımlanmaktadır. IMF ise para krizini; bir ulusal paranın, spekülatif hareketlerle devalüe edilmesine ya da paranın değerini korumak için faiz oranlarını yükseltmek veya yine paranın değerini korumak için büyük miktarlarda döviz rezervlerini kullanmak zorunda bırakan gelişmelerdir" (Kaya & Yılmaz, 2007).

"Sabit döviz kuru sisteminde bireyler, birikimlerini kendi ulusal para cinsinden değil de döviz cinsinden tasarruf etmeye geçebilirler ve bunun sonucunda, Merkez Bankası döviz rezervleri azalmaktadır. Bu şekilde meydana gelen krizler de para krizi olarak adlandırılmaktadır" (Mutlu ve Polat, 2007).

Para krizlerinin açıklamaları yapılırken, uygulanan kur mekanizmasına göre, adlandırmada farklılıklar olabilmektedir. Merkez bankası tarafından sabit kur rejimi tercih edilen ülkelerde ortaya çıkan para krizine ödemeler dengesi krizi; esnek kur rejimi uygulayan ülkelerde ortaya çıkan para krizine ise döviz krizi adı verilmektedir.

Döviz krizlerine sebep olan olayları; makroekonomik göstergelerin zayıf olması, hatalı uygulanan iktisat politikaları, finansal altyapının zayıf olması ve siyasal saldırıların yapılması sayılabilir. Bu etkenlerden bir veya birkaçının birlikte olması, para birimine olan spekülatif saldırıların başlamasına neden olmaktadır. Bundan sonraki süreçte yerli paradan dövize bir kaçış başlamaktadır. Bu kaçış sonucunda ya merkez bankasının rezervlerinde büyük azalma göze alınacak ya devalüasyon yapılacak ya da faiz artırımı veya her üç politika bir arada uygulanarak bu kaçış karşılanacaktır.

Bankacılık Krizi; "Ticari bankaların ödeme sıkıntısına girmeleri nedeniyle borçlarındaki vadenin uzatılma talebinin kabul görmemesi veya ani bir mevduat çekme talebini, likidite problemi yaşamaları nedeniyle karşılayamamaları ve bu durumun ardından iflas sıkıntısına

girmeleri durumunu ifade eder. Yani bankacılık krizleri; düşük mevduat düzeyleri veya yükümlülüklerin vadeleri uzatamamaları neticesinde sağlanan yüksek meblağlı ekonomik destekler ile banka iflasları olduğunda ortaya çıkar. Bankacılık krizleri incelendiğinde; daha sonradan oluşacak etkisi bütün sektörlere sıçrayacağı için, etkileri para krizlerinden daha uzun sürer ve piyasanın faaliyet hacminde daha büyük etkileri vardır" (Delice, 2003).

Batma ihtimali olan bankaların, borçlarını döndürebilme konusunda sıkıntılar yaşadığı ve devletin müdahale ederek destek vermek zorunda kaldığı durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Bankacılık krizleri, ekonomik olarak gerileme olduğu dönemlerde ortaya çıkmaktadırlar. Hem faiz oranlarının artması hem de bankalarda meydana gelen batma durumundan dolayı kredi arzı azalır. Şirketlerin ve bireylerin harcamaları sınırlanmaktadır ve üretimde azalma meydana gelmektedir. Kredi arzının azalmasının bir etkisi de yatırımların ve tüketimin azalmasına neden olmasıdır. Bu da ekonomik olarak durgunluğa sebep olmaktadır. Bütün bunların sonucunda da kredi ve ödemeler sistemi sağlıklı bir şekilde işleyemez duruma gelir. Bankaların asıl görevleri olan fonlama işlevini yerine getirememesi, reel sektörü olumsuz olarak etkilemektedir.

Bankacılık krizleri, reel sektöre de büyük zararlar vermektedir. Çünkü reel sektör işletmeleri, kredi kullanabilmektedirler. Bankalar da kredi verebilmek için verimli olmayan krediler kullandırabilmektedirler. Bu durumun iki olumsuz sonucu ortaya çıkar. Bunlardan birincisi; bankacılık sistemi zarar görmektedir. İkincisi ise, yabancı yatırımcılarda güvensizlik duygusu oluşarak yabancı sermaye yatırımlarında azalma meydana gelir. Bu nedenle bankalar finansal sektörün en önemli yapı taşıdırlar. Sağlıksız bankacılık sektörü olan ülkelerde finansal açıdan istikrar olmaz, yabancı sermaye yatırımları olmaz ve refah düzeyi artamaz.

Dış borç krizi; genellikle hükümetlerin yurtdışı borçlarını çevirme ve yurtdışından kredi bulmada problem yaşamaları sebebiyle, yurtdışından alınan borcun yeni bir ödeme planına bağlanması ya da var olan yükümlülüklerin ertelenmesi olarak meydana gelirler. Borçlanan, borçlarını ödeme sıkıntısı çektiğinde veya borç verenler, alacaklarının geri dönmeme ihtimali olduğunu varsayarak yeni kredi vermeyerek hali hazırda vermiş olduğu kredileri de geri almak istediğinde borç krizleri meydana gelir. Bu krizler kamu veya özel sektör borcundan kaynaklanabilir.

Borç alan ülke, borçlarını ödeyemeyecek durumu geldiğinde veya borç taraflar borçların ödenemeyeceğini düşündüklerinde yeni kredi vermeyerek mevcut kredilerin de kapatılmasını talep edebilirler. Borçlu olan ülke üzerine çeşitli yaptırımlar uygulayarak baskı oluşturmak, borçlu olan ülkenin durumunun hem uluslararası alanda hem de yurtiçinde daha da kötüye gitmesine ve ekonomik krize girmesine sebep olabilmektedir.

Sistematik finansal kriz; Sabit döviz kuru uygulamasında, uygun gördüğü noktalarda merkez bankasının, hamle yapma şansını engelleyerek ödemeler bilançosunda sıkıntılar oluşturarak, bu sorunu, bir bankacılık sorunu haline getirir. Belirli bir düzeyde sabitlenmiş olan döviz kuru, ticari açıkları arttırarak ilgili paraya spekülatif bir saldırı oluşmasına, döviz rezervlerinde kayıp oluşmasına ve döviz kurlarında uyum sağlayıcı bir düşüşe neden olur. Hamle yapmak için geçen süreler döviz kurlarını etkilediğinden dolayı para değerlerinde ani ve hızlı artış veya azalışlar meydana gelebilir. Bir para biriminin değerinde düşüş olduğunda, diğer para birimi ile ifade edilebilen borçların miktarında artış oluşmaktadır. "Spekülatif bir saldırı olması sonucunda, para biriminde bir değer kaybı yaşanır ve gelişmek olan piyasaların borçlarının vadesi ile ulusal para biriminin devalüasyonu arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkar ve bu sorun da ileride bir finansal krize yol açabilmektedir." (Delice, 2003).
Finansal piyasaların işlevlerini yerine getiremeyecek duruma gelmelerine ve bunun sonucunda da reel ekonomiye zarar verdikleri durumlardır.

1.2 Küresel Krizin Oluşumu ve ABD Etkileri

1.2.1 Krizin Oluşumu

Küresel ekonomik krizin oluşması 1990' lı yılların sonunda yükselen konut fiyatlarının, düşmeye başlaması sonucu gerçekleşmiştir. Merkez bankasının uyguladığı politika sonucu faiz oranlarını düşük seviyede tutması, konut kredilerinin ucuzlamasına bu durum da konuta olan talebi ve konut fiyatlarında yükselmeye sebep olmuştur. Fakat ABD Merkez Bankası' nın da faiz oranlarını düşük tutması için sebepleri bulunmaktaydı. 2000' lerin başında "dot-com" krizi ile birlikte teknoloji firmalarının borsada fazla değer kaybetmesi ile birlikte büyümenin sert bir şekilde yavaşlaması bu sebeplerin başında gelmektedir. Büyümenin yavaşlamasıyla birlikte 2001 yılında yaşanan kısa süreli resesyon ise diğer bir sebeptir. Üçüncü sebep ise, 11 Eylül saldırıları ile ekonomik istikrarın sarsılmasıdır. Düşük faizler sayesinde yaratılan ucuz para ile oluşturulan tüketimler ve fiyatlardaki oluşan artışlarla ekonomi resesyondan kurtulurken, Irak Savaşı da finanse edilmiştir. Faiz indirimlerinin sayesinde konut kredilerini de ucuzlatarak sayısını arttırmıştır.

Düşük faiz oranlarının ekonomiye iki temel etkisi olmuştur. Birincisi, faiz oranlarının düşük olması faiz getirisinin düşmesine ve yeni finansal ürünler üretilip bunlara talebin artmasına neden olmuştur. İkinci sebep ise, konut kredi faizlerinin düşmesi, inşaat sektörünün hızlanmasını sağlayarak ekonomik büyümeye pozitif etki etmesini sağlamıştır.

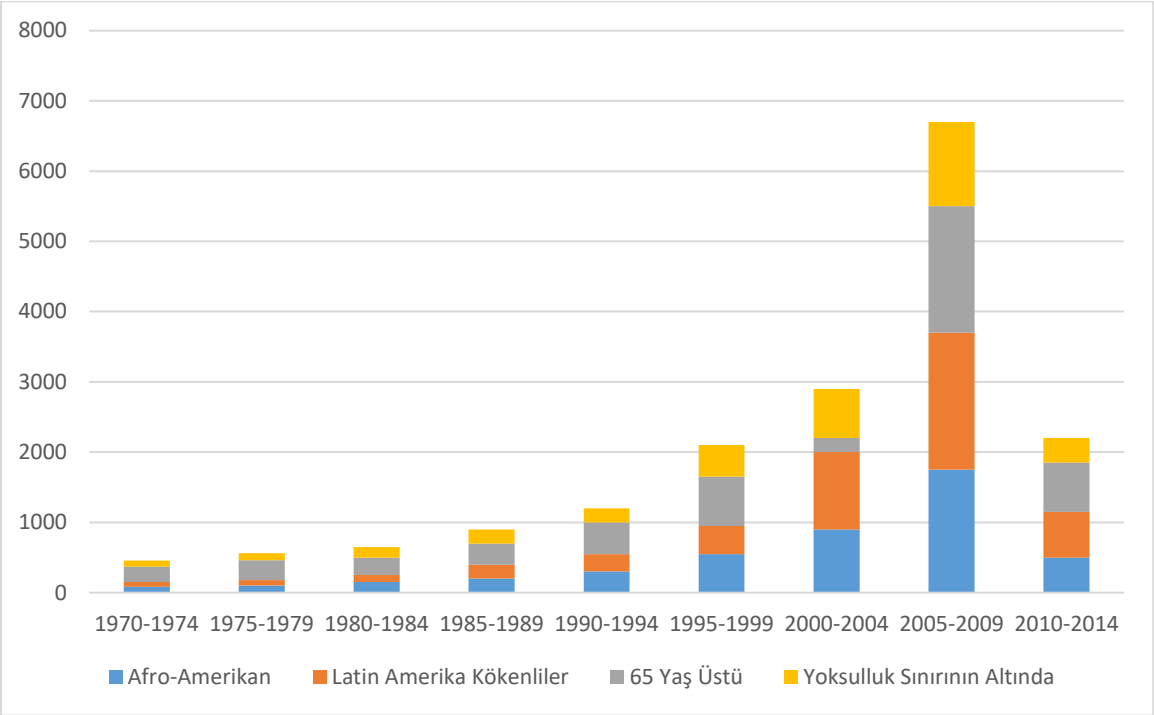
2000’ lerin başında finansal yapıyla konut sektörü daha fazla eklemlenmiştir. Bu dönemde konutlar, barınma dışında değişim değerinin yükselmesinden dolayı bir yatırım aracına dönüşmeye başlamışlardır. “1999 yılında Glass-Steagall Yasası’ nın kaldırılmasıyla birlikte yatırım bankaları, geleneksel bankacılık sistemine girişi kolaylaştı ve oluşan yeni yapıda konut ipoteğine dayanan uzun vadeli borçların, kısa dönemli kazanç vaat eden menkul kıymetlere bölünerek satılabilmesinin önü açıldı” (Akçay ve Güngen, 2019).

Glass-Steagall Yasası’ na göre; bankalar konularına göre ayrılmaktaydılar. Müşteri hesaplarını yöneten ve kredi veren bankaların, değerli kâğıt işlemlerine ve riskli spekülasyon işlerine girmesini yasaklanmıştı.

Konut sektörüyle finansal yapının etkileşime girmesine neden olan diğer etken ise, mortgage kredisi için gereken şartların gevşetilmesidir. Konut fiyatlarının dönem içinde artması ve kredi taleplerinin de fazlalaşması nedeniyle, banka ve finansal kurumlar peşinatları kaldırarak prosedürlerde değişikliğe gitmişlerdir. Bunun akabinde de normal şartlarda konut kredisi alamayacak olan daha yoksul kesimlerde ev kredisi kullanmaya başlamışlardır. Yeni risk yönetimi şekillerinden biri olan ve konut fiyatlarının artmaya devam edeceği beklentisi ile geri ödeme sıkıntısı çekebilecek kişilere bile verilen subprime kredilerin en önemli özelliği, Değişken Faizli İpotek Kredileri olmalarıdır. Faiz oranları düşük olduğunda krediyi kullanan için avantajlıyken, faiz oranları yükseldiğinde ödeme sıkıntısı yaratabilecek ihtimalleri olmasıdır.

Grafik 1.1’ e bakıldığında,1990’ ların başında yoksul olan kesimlerinde konut piyasasına dahil olmaya başladıkları görülmektedir. Takip eden dönemde yüzde yüz artış olduğu ve krizin olduğu dönem olan 2005-2009 yıllarında ise bu oran 5 katın üzerinde artış görülmektedir. Buradan yola çıkarak 2000’ li yıllardan itibaren yeni finansal sistemin içine en yoksul kesimlerin de dahil olduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 1.1 ABD' de 1970-2013 Arası Ev Sahiplerinin Özelliklerine Göre Yeni Verilen Mortgage Kredileri (bin adet)

Kaynak: FED veri tabanı kullanılarak üretilmiştir.

ABD' de 2000' li yıllarda konut fiyatlarının aşırı bir şekilde artması ve düşmesi, krizi meydana getirmiştir. Yoksul olan kesimin konut piyasasına girmesi; konut piyasasının finans sektörüne eklemlenmesi neticesinde, yoksul kesimi finans sektörüne dâhil etmiş olmaktadır. Konut piyasasına olan talep artması, konut fiyatlarını arttırmıştır. Konuta olan talep, inşaat sektörünü ve geri bağlantılarını canlandırmıştır. Bu canlanma istihdamı ve ekonomik büyümeyi arttırmıştır. Reel ücretlerin artmadığı bu ortamda faizlerin de düşük olması ev fiyatlarını arttırarak bir kazanç kapısına dönüştürmüştür. Dolayısıyla konut fiyatlarındaki artış, bütün ekonomiyi etkilemektedir.

2000' li yıllardan itibaren gelişen ABD ekonomisinde yeni finansal yapının birkaç özelliği bulunmaktadır. Birinci olarak bu yeni finansal yapı, üretim alanından kopuk bir şekilde geliştiği ve ayrıştığı düşüncesinin aksine, yeni yapıda üretim alanının işçi sınıfı da dâhil olarak daha iç içe, daha bağlı bir ilişki gelişmiştir. Yeni finansal yapı, borç alan kişinin (işçi ya da girişimci) geliri ile aldığı krediyi ödeyeceği varsayımı üzerine kuruludur. Girişimcilerin kullandıkları ticari krediler, bankacılık sistemi açısından yeni bir durum değildir. Fakat bankacılık sisteminde yeni olan, hane halklarının da giderek borçlanmaya başlamasıdır. Bu durumda finansal yapı, işçi sınıflarını da kapsayarak gelişmiştir. İkinci olarak, finansal yapıdaki yeni olan durum, menkul kıymetleştirme mekanizmasıdır. Menkul kıymetleştirme ile, farklı kalitedeki borçlar

tek bir yerde eritilip, bileşenlerden farklı bir ürün ortaya çıkarılmaktadır. Bu da gölge bankacılık sisteminin daha çok risk alması için bir motivasyon sağlaması anlamına gelmektedir. Yani bu durumda, kötü kalite borçlarla (geri ödemesi sıkıntılı borçlar), iyi borçların (geri ödenme ihtimali yüksek olan borçlar) karıştırılarak yeni bir finans ürünü yaratılması, bankacılık sisteminin, kredileri geri ödeme konusunda risk içeren kesimlere dahi borç verirken daha cesur davranmasına sebep olacaktır. Yani somutlaştıracak olursak, gölge bankacılık sistemi ve menkul kıymetleştirme mekanizmasının gelişmesi; toplumdaki yoksul kesimin, geri ödeme konusunda risk içerdiği bilinmesine ve normal şartlarda konut kredisi verilme şartlarını sağlamamasına rağmen sistemin içine çekmekteydi.

1.2.2 Krizin Gelişimi

Konut fiyatlarındaki artış, konut arzının konut talebini karşılaması ve diğer taraftan da faiz oranlarının artması sebebiyle konut kredileri cazibesini kaybetmesi sebebiyle 2006 yılından itibaren yavaşlamaya başladı. Konut fiyatlarındaki artışın durmasının ekonomi üzerinde önemli etkileri olmaktadır. Bunlardan birincisi konut kredisi kullananlar açısından; konut fiyatları, kullanmış oldukları konut kredisinin altına düşmüştür. Ev fiyatlarının düşüşe geçmesiyle birlikte kişilerin borçlarını ödeyememesi sonucunda bu konutlara bankalar tarafından el konulmuştur. 2009 yılında bankaların el koyduğu konut sayısının 5 milyonu aştığı belirtilmektedir. (Akçay ve Güngen, 2019)

Krizin, finansal sistemdeki ilk etkileri gölge bankacılık sisteminde belirlenmiştir. Gölge bankacılık sisteminde olan yatırım bankaları, diğer mevduat bankaları gibi kısa dönemli borçlanıp uzun dönemli işlem yapıyordu. Fakat yatırım bankalarında kaldıraç oranları yüksekti ve rezerv tutma zorunlulukları da yoktu. Ayrıca normal bankaların yaptıkları bütün işlemleri yapmalarına rağmen, normal bankaların denetimlerine tabi değillerdi. Dolayısıyla bu bankalar, FED' in korumasında değillerdi ve krizde ilk olarak bu şirketler iflas etmişlerdir.

Bu dönemde gölge bankacılık sisteminde bulunan finans kuruluşlarından ilk iflas eden Bear Stearns oldu. 2008 yılında FED, JP Morgan' ı kullanarak Bear Stearns' ı kurtarmıştır. Bear Stearns, gölge bankacılık sisteminde olduğundan dolayı FED' in denetimine dahil değildi. Bu nedenle FED' in direkt olarak bankaya müdahalesi usulsüz bir uygulama olacaktı. Bu nedenle Bear Stearns' ın bütün zararı FED tarafından karşılanarak JP Morgan' a satışı yapılarak kriz atlatılmaya çalışıldı.

Ancak sistemin tamamen çöküşü, 15 Eylül 2008 yılında Lehman Brothers' ın iflası olmuştur. Kurum tarafından çıkartılan menkul kıymetler batık hale gelmiştir. Fakat asıl sarsıcı olan, böylesine güçlü bir firmanın batması, iyi kâğıtlara olan güveni yok etmiştir. Lehman Brothers da gölge bankacılık sistemine dâhil olan bir kuruluş olduğundan dolayı, FED duruma müdahale etmemiştir. Çünkü müdahale etmesi durumunda bu, yasadışı bir müdahale olacaktı.

Yine bu dönemde Merry Lynch ve Citi Group yatırım kuruluşları, AID sigorta şirketi ile ABD' nin en büyük bankası olan Bank of America devlet tarafından kurtarılmışlardır. Konut piyasasında başlayan hızla önce gölge bankacılık sistemine ve devamında finansal sistemin tamamına yayılan kriz, reel ekonomiye de sıçramıştır. ABD' nin en büyük otomobil firmalarından Ford, General Motors ve Chrysler, iflastan kurtulmak için hükümete başvurmuşlardır.

1.2.3 Krizden Çıkış İçin Alınan Önlemler

ABD' nin krizden çıkış için uyguladığı politikalar; FED tarafından düşük faiz ve genişletici para politikaları ile Hazine tarafından uygulanan kurtarma politikaları ile vergi indirimleri şeklindedir. Düşük faiz politikası ile amaçlanan; konut kredisi ödemelerindeki sorunların çözülmesi ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesidir. 2008 Aralık ayı ile 2015 Aralık dönemleri arasındaki süreçte faizler 0- 0.25 arasında kalmıştır. Genişletici para politikası ile amaçlanan; piyasadan ve Hazine' den menkul kıymet alınarak kredi mekanizmasını canlandırmak ve talebi attırmak ile finans sektöründe bulunan batık menkul kıymetleri temizlemektir.

ABD' nin aldığı diğer bir önlem de; devreye alınan tarp sistemidir. Tarp sistemi 700 milyar dolarlık Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı' dır. Tarp sisteminin amacı; iflas noktasına gelmiş olan finans firmalarına finansal destek sağlamaktır. Tarp programında kurtarılan finansal kuruluşların iç işlerine karışmadan ve herhangi bir karşılık gözetmeden, ellerinde bulunan sorunlu menkul kıymetlerin Hazine kâğıtları ile değişimi esas alınıyordu. Böylelikle hem bankacılık sistemine sermaye yaratılacaktı hem de kredi mekanizması canlandırılacaktı. Daha sonradan Tarp' ın çerçevesi genişletilerek otomotiv ve sigortacılık sektörlerinde faaliyet gösteren ve batma eşiğinde olan büyük firmalara destek sağlamak amaçlanmıştır.

2009 yılında krizin küresel bir boyuta ulaşması sebebiyle Tarp beklenen etkiyi yaratamadı. Bundan sonraki süreçte Tarp' ın devamına ve yeni bir programın daha hayata geçirilmesine karar verildi. Bu yeni programda hedeflenen; piyasalardaki güveni yeniden sağlamak ve kredi

mekanizması ile likiditeyi yeniden canlandırmaktır. Bu amaçla ABD' nin en büyük 19 finansal kuruluşunun güvenilirliği devlet tarafından onaylanması anlamına gelen "stres testi" uygulanmasına karar verilmiştir. Bu programı başarı ile tamamlayan kurumlara olan güven artacak ve kredi akışı yeniden sağlanabilecektir.

Obama yönetimi, finansal sistemi yeniden düzenlemek için bir Dodd-Frank Yasası' nı çıkarmıştır. Bu yasa ile ulaşılmak istenen hedefler şöyledir;

- Finansal sistemin yeniden krize girmesini önlemek için riskleri minimuma indirmek amaçlanmıştır. Çok büyük firmaların iflas etmesi durumunda, bu süreçten vergi mükelleflerinin parasıyla çıkamayacağı öngörüldü. Risk taşıyan bu firmaların aktif bir şekilde izlenmesine karar verildi. Bankalar için kredi mevzuatları yeniden düzenlenerek, kredi verme şartları zorlaştırıldı ve işlem maliyetleri hakkında tüketicilere bilgi verilmesi tedbirleri yer aldı.
- FED' in yetkilerini kısıtlayıcı tedbirler getirilmiştir. Bu madde ile FED' in bir bankayı kurtarması yasaklanmıştır. Bu görevi Hazine yerine getirecektir.

Eski FED başkanı Ben Bernanke dahi, yasanın üzerinden üç yıl geçmesine rağmen, yasada olan "büyük bankaların küçültülmesi, FED' in borç verme makamı olmadığı ve vergi verenlerin parasıyla kurtarma yapılamayacağı" belirtilen maddelerin fiili durumu yansıtmadığını belirtmiştir (Akçay ve Güngen, 2019).

Görüldüğü üzere Dodd-Frank Yasası' ında, krizin asıl başlangıç noktası olan gölge bankacılığına, biçimsel düzenlemeler dışında hiç değinilmemiştir.

ABD' de, 2008 ve 2010 yılları arasında lisanslı olarak 335 adet finansal kuruluş batmıştır. ABD devletinin yaptığı müdahaleler öncelikle sistemin çökmemesi içindi. İlk şok atlatılıp panik havası geçtikten sonra ekonomiyi yeniden canlandırmak için kurtarma paketleri ve genişletici para politikaları uygulanmıştır. Özel sermayenin yaptığı yatırımlar ile ekonomik büyüme sağlayan kapitalist modellerde, hükümetler, sermaye için karlı olanaklar yaratırsa ayakta kalabilirler. Obama da seçim döneminde toplum kesimini savunacağını belirterek, seçimden sonra ekonomik büyüme sağlayabilmek için finans sistemini daha karlı hale getirmeyi amaçlamıştır.

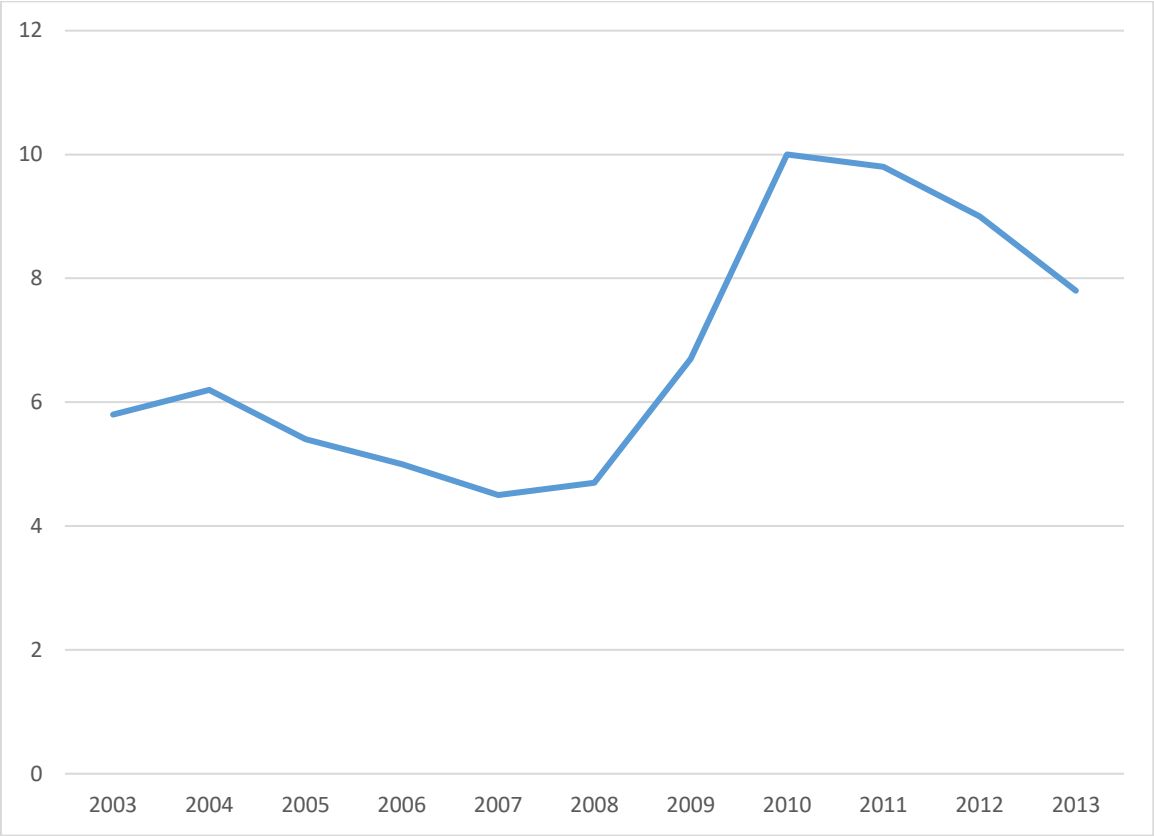
1.2.4 Krizin Kısa Dönemli Sonuçları

Kriz sonucunda kısa dönemde üç temel sonuç ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, kriz anında kapitalist devlet işlevini sağlayarak, büyük finansal kuruluşlar kollanarak borçları kamulaştırılmıştır. İflas eden banka ve finans kuruluşlarının borçları nedeniyle kamu borçları artmıştır.

İkinci sonuç, sermaye krizi fırsata çevirmiştir. Kriz sonucunda işsiz kalan, evinden olan, birikimleri heba olan, güvencesiz çalışmaya başlayan ve borç ödemekle uğraşan geniş toplum kesimleri meydana gelmiştir. Açıklanan kurtarma paketleri ise bankacılık sistemi ve finans sistemini canlandırmak amacıyla düzenlenmiştir. Yani Obama hükümeti işsiz kalan, evsiz kalan, borçlarla cebelleşen vatandaşlarına yardım etmek yerine ülkenin büyük finans kuruluşlarına yardım ederek bu firmaları kurtarmıştır. Bu nedenle işsizlik hızla artmıştır.

2014-2015 yıllarında ekonomisi toparlanmaya başlamıştır ve 2016 yılında işsizlik seviyesi, küresel krizden önceki seviyesine ulaşmıştır. İşsizliğin düşmesi ile diğer nedeni de emek piyasasına katılım oranı düşmüştür. Yani uzun süre iş arayan ve bulamayan işsiz kesim, iş bulmaktan ümidi keserek emek piyasasından çıkmışlardır. Bu sayede de işsizlik 2008 öncesi dönemdeki seviyeye gerilemiştir. Grafik 1.2’ de görüleceği üzere krizden sonraki bir yıl içinde işsizlik ortalama 2 katına çıkmıştır.

Grafik 1.2 ABD' de 2003-20013 Arası İşsizlik Oranı

Kaynak: FED veri tabanı kullanılarak üretilmiştir.

Krizin etkilediği kesimler gibi, krizden çıkış politikalarının da etkilediği toplum kesimleri eşit ve adil değildir. 2009-2012 arasında aile başına ortalama gelir %6 artış sağlamıştır. Ancak bu artışa şu açıdan bakmak daha doğru olacaktır; geliri en yüksek olan %1' lik kesimin reel geliri %31 oranında artmışken, kalan %99' un geliri %0,4 oranında artmıştır (Saez, 2013).

Üçüncü ve son olarak da bankacılık sistemi iyice konsolide olmuştur. Finans kurumu olarak sadece güçlüler ayakta kalabilirken birçok küçük ve orta ölçekli finansal kuruluş, daha büyükleri tarafından satın alınmıştır. Bu şekilde batmak için büyük olarak görülen bankalar, daha da büyümüşlerdir. Böylece 2010 yılında çıkarılan Dodd-Frank yasası, batmak için büyük olarak görülen finansal kuruluşların, denetimi ve büyümelerini zorlaştırıcı önlemler almanın geçersiz bir önlem olduğu görülmüştür. Örnek olarak Bloomberg verilerine göre2007 ve 2013 yılları arasında altı büyük finansal kurumun (J.P. Morgan, Bank of America, Wells Fargo, Citigoup, Morgan Stanley ve Goldman Sachs) varlıkları toplamını %28 kadar arttırarak daha büyümüşlerdir (Akçay ve Güngen, 2019)

1.2.5 Amerika' da Başlayan Krizin Avrupa Krizi ile Bağlantı Noktaları

2009 yılına gelindiğinde iyiden iyiye belirginleşen kriz; Avrupa' ya geldiğinde, banka ve finansal kuruluş iflaslarından devlet iflasları aşamasına geçmiştir. ABD' de başlayan finansal kriz, hızla ekonomik krize ve resesyona, ardından da Avrupa' ya yayılarak küresel bir krize dönüşmüştür.

ABD dışındaki ülkelerin krizden etkilenmeleri üç değişkene bağlı olarak gerçekleşmiştir. Birincisi, etkilenen ülkedeki finans sektörünün gelişmişlik düzeyi ve ABD piyasası ile bağlantısıdır. Türev ürünler ve menkul kıymetleştirme işlemleri yapabilen ve ABD finans piyasasına daha entegre olan ülkeler, krizden daha çok ve çabuk olarak etkilenmişlerdir. Örnek olarak, batan finans kurumlarından birinin menkul kıymetlerini elinde bulunduran şirketler daha çabuk iflas etmişlerdir. İkinci olarak, kendi makroekonomik sorunları olan ülkeler daha yüksek düzeyde etkilenmişlerdir. Finans sistemi zayıf ve dış finansmana ihtiyacı olan ülkeler, ABD ile direkt olarak bağlı olmasa da, kredi mekanizmasının işlememesi nedeniyle olumsuz etkilenmişlerdir. Sonuncu değişken ise, dış ticarete bağımlı ülkeler, uluslararası ticaretin gerilemesi ve finansmanın zorlaşması nedeniyle krizden olumsuz olarak etkilenmişlerdir.

Bu değişkenler açısından da incelendiğinde ABD ve Avrupa arasında fazlasıyla entegre bir ticaret yapısı göze çarpmaktadır. 2011 yılı için ABD ve Avrupa Birliği arasında, dünya GSMH' nın %54' ü oranında bir ticaret akışı gerçekleşmiştir. ABD' nin 2000-2009 yılları arasındaki yaptığı yatırımlar, bu dönemde Çin' e yaptığı yatırımların 9 katı civarındadır (Akçay ve Güngen, 2019).

Finansal açıdan da bu iki bölge birbirine entegredir. Avrupa' daki bankalar, finans kuruluşları ve emeklilik fonları, ABD piyasalarında da uzun vadeli fonlar alarak yatırım yapmaktadırlar. Bu sayede ekonomik olarak da etkileşim oldukça fazladır.

Eylül 2008' de Lehman Brothers' ın iflasıyla başlayan bu süreçte Avrupa' daki devletler bir yandan batan finans kuruluşlarını kurtarmaya çalışırken bir yandan da donmuş olan kredi piyasasını yeniden canlandırmak amacıyla parasal genişleme programı uygulamışlardır. Böylece hem devletlerin bütçe açıkları artmıştır hem de ekonomik büyümenin durmasıyla borçlarının gelire oranı artmıştır. ABD ile Avrupa Birliği' ni ayıran fark burada ortaya çıkmaktadır. ABD, dünyada kabul gören parayı basan devlet olması nedeniyle, bütçe açığı sonucunda devletin iflası gibi bir durum söz konusu değilken; Avrupa Bölgesi' nde devletler borçlarını ödeyemez duruma gelmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Avrupa Bölgesi' nde oluşan

borç krizinin nedeni yüksek kamu borçları değil, ABD' deki finansal krizin Avrupa' ya yansımasıdır.

1.3 Avro Bölgesi Krizi

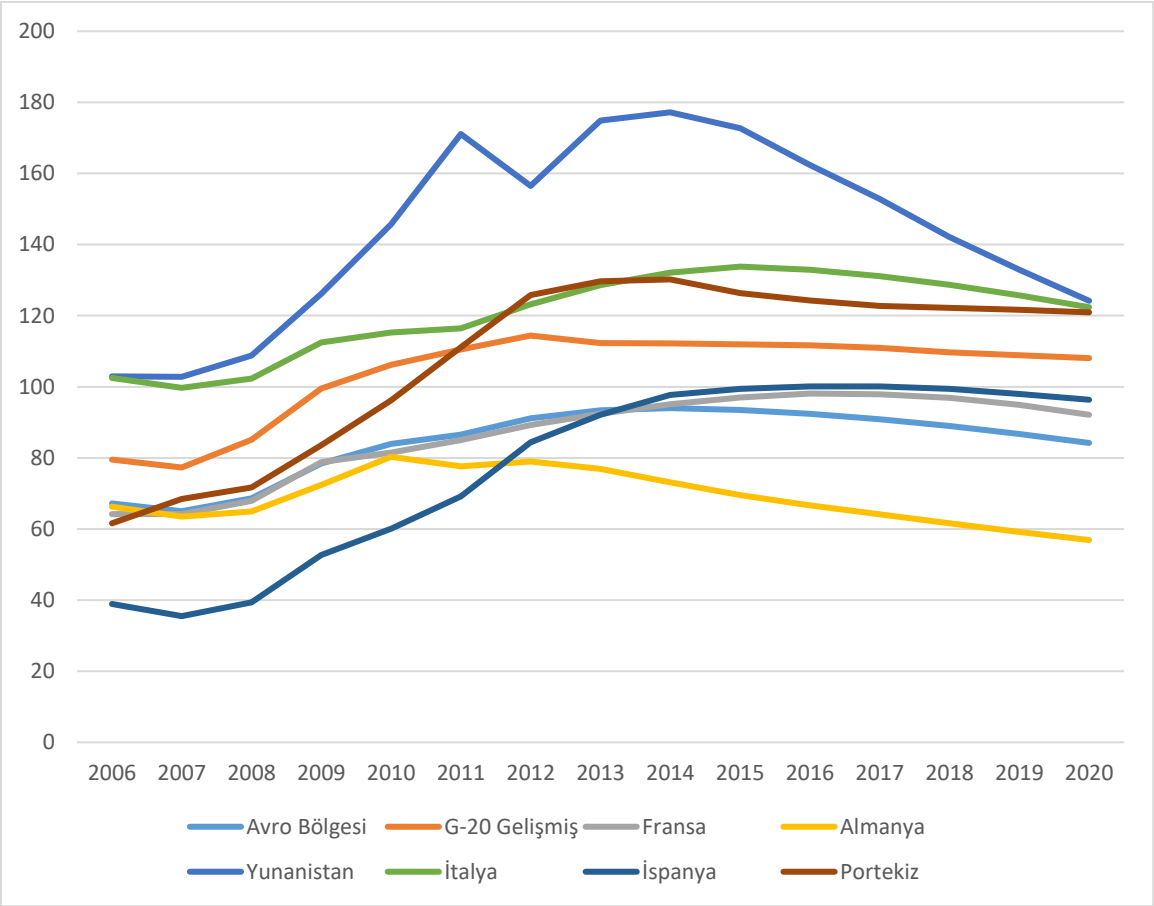
Küresel finansal kriz çok kısa süre zarfında mal ve hizmet üretiminde daralmaya yol açmıştır. Dünya ekonomisi 2009 yılında %1,1 küçülmüştür. OECD ülkeleri aynı yıl %3,6, Avro Bölgesi ise %4,3 oranında küçülmüştür (OECD İstatistikleri).

Krizin Avrupa Bölgesi' ne etkilerinden en öne çıkanı devletlerin borçlanması şeklinde olmuştur ve bu nedenle kriz genellikle borç krizi olarak nitelendirilmiştir.

1.3.1 Krizin Nedenleri

Krizin nedenlerine baktığımızda Avro' nun kullanıma girmesinden önce her ülke hemen hemen borç yüküyle paralel olarak faiz ödemek zorundaydı. Avro sistemine geçtikten sonra, Avrupa Merkez Bankası' nın belirlediği faiz oranı, bütün birlik ülkelerinin devletleri için borçlanma faizi konusunda belirleyici olmuştur ve bu faiz oranı da Almanya' nın Devlet tahvili faiz oranı civarına getirilmiştir. Borçlanmak daha ucuz hale geldiği için kamu ve özel sektör harcamaları artan ülkeler mali disiplinden koparak yüksek bir borçlanma seviyesine ulaşmışlardır. Rekabet azalan bu ülkelerde borçlanmaya dayalı bir büyümeye geçilmiştir. Ayrıca finansal krizle bankacılık sisteminde oluşan aksamalar, kamunun borç yükünü daha da arttırmıştır ve borçlanma maliyetlerinin artmasıyla borç sürdürülemez hale gelmiştir. Kamu borç oranlarındaki artışın yanında GSYH' lardaki daralma da Grafik 3' te incelenebilmektedir. Kriz sonrasında artış oranları değişse de artış fark edilebilmektedir.

Grafik 1.3 Bazı Avrupa Ülkeleri, Avro Bölgesi ve G-20 Gelişmiş Ülkeler Kategorisinde Brüt Kamu Borcu/GSYH oranları (%,2006-2020)

Kaynak: IMF Fiscal Monitor 2015 verilerinden türetilmiştir (IMF Fiscal Monitor, 2015).

Krizin diğer bir sebebi de parasal birlik içerisinde bir borç kriz yaşanacağı öngörülmemiştir ve gerekli kurumlar oluşturulmamıştır. Bu sebeple ülkeler krize karşı hazırlıksız yakalanmışlardır. Ekonomi politikalarındaki uyumsuzluklar da krizi tetiklemiştir. Avrupa Merkez Bankası düşük enflasyona odaklanarak para politikası uygulama yönünden tek kurum iken, maliye politikalarının uygulamaları hükümetlere bırakılmıştır. Bu nedenle farklı gelişmelere karşı önlem alma sıkıntısı yaşanmıştır. Ayrıca Maastricht kriterlerine uyulmaması ve bu konudaki kontrolsüzlükler de krizin oluşumunda etkili olmuştur. Maastricht' e göre borçların GSYH' ya oranı %60' tan ve bütçe açığının GSYH' ya oranı da %3' ten fazla olamaz. Fakat bu kurallar ihlal edilmiştir.

Tablo 1 Seçilmiş Avro Alanı Ülkelerinin %3 Bütçe Açığı ve Borç Sınırını İhlal Sayıları (2000-2007)

Ülkeler	Avusturya	Fransa	Almanya	Yunanistan	İtalya	Hollanda	Portekiz
Bütçe Açığı (%3)	1	3	4	8	5	1	4
Borç Oranı (%60)	8	5	7	8	8	0	4

Kaynak: (Eurostat)

1.3.2 Yunanistan

Yunanistan, uluslararası finansa kuruluşlarından ekonomik yardım talebinde bulunan ilk Avrupa Birliği ülkesidir. Avro bölgesinde bulunan ülkeler içinde en yüksek kamu borcu ve bütçe açığı bulunan ülke olması nedeniyle, Yunanistan ekonomisinde derin bir finansal kriz yaşanmıştır.

1.3.2.1 Krizin Ülkede Oluşumu ve Nedenleri

Yunanistan, 2009 yılına kadar borçlarını geri ödeme konusunda sıkıntı yaşamasa da, önceki hükümetlerin ekonomik verileri çarpıtmasının gün yüzüne çıkması neticesinde mevcut bütçe kaynaklarıyla kamu borçlarının çevrilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu olay sonucunda Yunanistan ekonomisine olan güven azalmıştır ve hızlı bir sermaye çıkışı oluşmuştur. Bu sermaye kaçışı ve güvensizlik ortamında kısa vadeli borçların ödenememesinde borç krizi tetiklenmiştir. İlk etapta Yunanistan hükümeti, alacaklı olan kuruluş ve ülkelerden kısa vadeli borçların ertelenmesini talep etmiştir. Daha sonra IMF ve Avrupa Birliği Merkez Bankası' nın verdiği borçlarla kısa vadeli borçlarını ödeyebilmiştir. Yunanistan' da başlayan bu panik havası, Avrupa Birliği' nde bütçe açığı fazla ve kamu kesimi borcu fazla olan ülkelere de sirayet etmiştir.

Tablo 2 Yunanistan'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri (2006-2010)

YILLAR	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme Oranı	5,2	4,3	1,0	-2,0	-4,5
Kamu Borcu/GSYİH	106,1	105,4	110,7	127,1	142,8
Bütçe Açığı/GSYİH	-5,7	-6,4	-9,8	-15,4	-10,5
Faiz Oranı	4,07	4,5	4,8	5,17	9,09

Kaynak: (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011)

Tablo 2' de de görüleceği üzere Yunanistan'da bütçe açığı sürekli olarak artmıştır ve Maastricht kriterlerine göre bütçe açıklarının GSYİH' a oranı %3' ü ve toplamda da kamu borçlarının GSYİH' ya oranı %60' ı geçmemelidir. Fakat 2009 yılında yaşanan borç krizinden önceki yıllarda bile bu oranların geçilmiş olduğu görülmektedir.

Avro' ya geçilmesiyle birlikte Yunanistan ekonomisi rekabetle karşı karşıya kalmıştır ve bu durum üretici ve ihracatçıları olumsuz olarak etkilemiştir. Üretimde ve ihracatta yaşanan bu sıkıntıları, AB' nin verdiği destekler ve düşük faizli kredilerle kolay şekilde borçlanabildiği için saklamayı başarmıştır. Verilen yardımlar ve sağlanan krediler de tüketime yönlendiğinden dolayı tüketime dayalı bir şekilde milli gelir artmıştır. Büyüme oranının ve refah düzeyinin artması, bütçe açığı ve kamu borçlarındaki artışları perdelemiştir.

1.3.2.2 Kriz Karşısında Alınan Önlemler ve Kriz Sonrası

Yunanistan, yaşamış olduğu bu krizden kurtulmak için IMF ve Avrupa Birliği' nin kapısını çalmıştır. Yunanistan'a 16 yıl vadeli olarak 340 milyar Avro tutarında kredi verilmesine ve bu kredinin faiz oranının da %4 olmasına karar verilmiştir (Karagöl, 2015). Yardım paketlerinden ilki, 110 milyar Avro tutarında 2010 yılının Mart ayında verilmesi ile gerçekleşmiştir. Ayrıca 2011 yılında Avro Bölgesi liderlerinin yaptığı toplantıda Yunanistan'ın 100 milyar Avro' luk bir borcu silinmiştir. 2012 yılında ise ikinci bir yardım paketiyle tekrar 130 milyar Avro' luk bir yardım daha Yunanistan'a verilmiştir. (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011).

Sağlanan yardımlara karşılık olarak uygulanacak kemer sıkma politikaları kapsamında vergi oranlarının arttırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi, devletin giderlerinin bir kısmını oluşturan kamu çalışanlarının maaşları ile emekli maaşlarında kesintiler yapılması bulunmaktadır. Ayrıca verilen sosyal yardımların miktarının azaltılması, bazı kamu kurum ve

kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve asgari ücretin 1/5 oranında azaltılması gibi uygulamalar bulunmaktadır (Hurma, 2013).

Yunanistan, 2014 üçüncü çeyreğinde %0,7 oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir. Böylece krizin başlamasından sonra ilk kez pozitif büyüme görülmüştür. 2008 yılında GSYİH' nın %15' i kadar cari açığı bulunan Yunanistan ekonomisi, 2014 yılında %0,7 fazla vermiştir. 2010 yılında rekor kıran ve %15,7 olan bütçe açığının GSYİH' ya oranı, 2014 yılında %12,2 olmuştur (Tradingeconomics, 2020/a)

Ancak bu pozitif gelişmelere baktığımızda yaşanan gelişmeler, ekonominin gelişmesi ve büyümesi sayesinde elde edilmemiştir. 2014 yılında cari fazla verme nedeni, ihracatta yaşanan artışlar değil, milli gelirdeki düşüşler ve ithalatta gözlenen büyük azalışlardır (Boratav, 2015). Ülkedeki işsizlik oranı 2007 ile 2014 yılları arasında, %7' den, yaklaşık 4 kat artarak %26' yı bulmuştur.

1.3.3 İtalya

İtalya, İMF 2019 yılı tahminlerine göre dünyanın 8., Avrupa' nın ise4. en büyük ekonomisidir (Bursa Sanayi ve Ticaret Odası, 2019). 1960' lı yıllardan 1980' li yıllara kadar KİT' lerin iyi yönetilmesinden dolayı Milan-Cenova-Torino üçlü endüstriyel şehri sayesinde İtalya, ihracatta önemli bir güç haline gelmiştir. Fakat 1980' lerden sonra KİT' lerde yolsuzluklar ve kötü yönetim başlayınca, verimlilik oldukça düşmüştür ve artık zarar yazmaya başlamışlardır. Bunun yanında refah düzeyini arttırmak için yapılan harcamalar da kamu borç miktarını arttırmıştır. 1980' den sonra özelleştirmeler, bu zararları azaltmak için yapılmaya başlanmıştır.

1.3.3.1 Ülkedeki Krizin Nedenleri ve Alınan Önlemler

2011 yılında İtalya' nın başlıca krize düşme sebeplerinin başında, 1980' lerden beri gelen bütçe açıkları ve kamu borç yükünün çok fazla olması, bulunmaktadır. Yüksek vergi politikası uygulamaları da iktisadi faaliyet hacmini düşürerek bu krize zemin oluşturmuştur.

Alınan bazı önlemlerle krizin atlatılacağı düşünülse de bu önlemler halk açısından krizin daha sert geçmesine sebep olmuştur. Emeklilik yaşı arttırılmıştır. Emekli maaşlarına zam yapılması kaldırılmıştır ve üst düzey memurların ücretlerinde %10 kesinti yapılmıştır. Kamu sektörü çalışanların sayısı düşürülmüştür. Geçici süreli iş sözleşmelerinin yaygınlaşması sağlanmıştır. Ayrıca işten çıkarma nedenleri tasnif edilmiştir ve sınırlı bir tazminat karşılığında "haklı gerekçe" olmadan işten çıkarma hakkı tanınmıştır.

Kemer sıkma politikaları neticesinde kamu sektörü daralmış ve ekonomik büyüme ve üretkenlik negatif olarak etkilenmişlerdir. Yüksek vergiler sonucunda satın alma gücü önemli ölçüde azalmıştır.

Gelir ve servet vergisi oranları ve tüketim vergisi oranları arttırıldı, finansal varlıklara damga vergisi getirildi. Kişisel gelir ve KDV ile ÖTV oranları arttırıldı.

Tablo 3 İtalya' da Bütçe Açığının ve Kamu Borcunun GSYİH' a Oranı (%)

YILLAR	2010	2011	2012	2013	2014	2015
BÜTÇE AÇIĞI (%)	-4,2	-3,5	-2,9	-2,9	-3	-2,6
KAMU BORCU (%)	115,3	116,4	123,1	128,5	132,1	132,8

Kaynak: (Eurostat)

İtalya cari açığını sürekli olarak düşürmüş ve 2015 yılında sıfıra yaklaştırmıştır. Fakat açığın düşmesindeki sebep ihracatın artışı nedeniyle değil, krizden dolayı milli gelirin düşmesinden kaynaklanmıştır.

1.3.3.2 Kriz Sonrası Durum

2011 yılında %0,4 büyüyen İtalyan ekonomisi, 2012 yılında %2,5 ve 2013 yılında %1,9 oranında küçülmüştür. 2014 yılında da küçülerek 2008-2014 yılları arasındaki dönemde ard arda üçüncü defa küçülmüştür. Yıllık büyüme verileri negatif olmasına karşın, 2014 yılının son çeyreğindeki veriler resesyondan çıkıldığını göstermektedir.

Artan işsizliği azaltmak için İtalya hükümeti 2014 yılında yeni bir iş yasası düzenlemiştir. Bu yeni iş yasasına geçici istihdam adı altında yeni bir sözleşme türü eklenmiştir. Bu sözleşmeye göre işveren herhangi bir sebep olmadan çalışanını işten çıkartabilecek ve karşılığında da bir yükümlülüğü bulunmayacaktır. İstihdamı arttırmak amacıyla çıkarılan bu yeni sözleşmeyle esneklik sağlanarak istihdamın arttırılması hedeflenmiştir. Fakat İtalya' da işsizlik oranları 2010 yılında %8,4 iken, 2013 yılında %11,4 seviyesine ulaşmıştır. 2014 yılında ise %13,2 olmuştur (Erarslan ve Timurtaş, 2015).

1.3.4 İspanya

İspanya, Avro Bölgesi' nde Yunanistan ve İtalya' dan sonra krizin etkilerini ağır hissettirdiği ülkelerden biridir. Fakat Yunanistan ve İtalya' dan farklı olarak kriz önce, emlak sektörünün şişmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Düşük faizli krediler ve ülkenin dışarıdan fazla göç alması sebebiyle emlak balonu şişmiştir. Emlak sistemindeki şişen balonun patlaması, bankacılık

sistemini olumsuz olarak etkilemiş ve emlak krizi, bankacılık krizi şeklinde devam etmiştir. Bankacılık sistemini yapılandırarak bir bütçe yükü oluşan İspanya' da, krizin de etkisiyle ekonomide daralma ve kamu gelirlerinde bozulma oluşmuştur. Böylece İspanya' nın kamu borcu hızlı bir şekilde yükselmiştir. Avrupa Birliği Merkez Bankası' nın İspanya' ya da tahvil alımıyla bir müdahalesi bulunmaktadır.

1.3.4.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri

1990' lı yılların sonu ile 2000' li yılların başında inşaat sektörü, İspanya' da çok hızlı büyümüştür. Ortak para birimi olan Avro' ya geçiş ile bu büyüme daha da artmıştır. Çünkü İspanya'daki finansal kurumlar, Avrupa Birliği üyesi bankalardan daha ucuza kredi vermişlerdir ve bu krediler de inşaat sektöründe kullanılmıştır.

İspanya' da bankacılık sistemi, 2009 yılında toplam mortgage kredilerinin %56' sını karşılamaktaydı ve küresel kriz esnasında geri ödenmeyen krediler nedeniyle büyük zararlarla karşı karşıya kalmıştır Erarslan ve Timurtaş, 2015). İlerleyen dönemde İspanya hükümeti, 2009 yılı içerisinde bankalara mali yardım verileceğini bildirmiştir. Fakat bankaların kurtarılma çabaları, bütçe açıklarını daha da arttırarak krizi derinleştirmiştir.

Tablo 4 İspanya' da Bütçe Gelir ve Giderleri ile Bütçe Dengesinin GSYİH' ya Oranı (2000-2011)

Yıllar	Gider	Gelir	Denge
2000	39,2	38,2	-0,9
2001	38,7	38,1	-0,5
2002	38,9	38,7	-0,2
2003	38,4	38,0	-0,3
2004	38,9	38,8	-0,1
2005	38,4	39,7	1,3
2006	38,4	40,7	2,4
2007	39,2	41,1	1,9
2008	41,5	37,0	-4,5
2009	46,3	35,1	-11,2
2010	45,6	36,3	-9,3
2011	43,6	35,1	-8,5

Kaynak: (Erarslan ve Timurtaş, 2015)

Tablo 4' te görüldüğü gibi İspanya' nın 2000-2011 yılları arasındaki bütçe gelir, gider ve bütçe dengesinin GSYİH' ya oranı gösterilmektedir. 2000-2004 yılları arasında bütçe açıklarının

GSYİH oranı %3’ ün altında iken, 2005-2007 arasında bütçe fazla vermiştir. 2008 yılından itibaren bütçe açık oranı hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu artış ile İspanya ekonomisinde borçların artması, büyüme oranının yavaşlaması ve sonucunda da krizin gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

Tablo 5 İspanya' da Yıllık Büyüme Oranları (2000-2011)

Yıllar	Büyüme Oranı %
2000	3,7
2001	1,9
2002	0,5
2003	0
2004	1,7
2005	0,9
2006	2,2
2007	1,7
2008	-1,2
2009	-5,5
2010	1,8
2011	0,4

Kaynak: (ERARSLAN & TİMURTAŞ, 2015)

Tablo 5’ te İspanya ekonomisinin büyüme oranları gösterilmiştir. Görüldüğü üzere küresel krizin başladığı sene ve ertesi sene İspanya ekonomisi %1,2 ve %5,5 küçülmüştür. 2010 yılından sonra uygulanan tedbirlerle büyüme gerçekleşmiştir.

İspanya’da Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması

Bankacılık sisteminin yapılandırılması aşamasında banka sayısı 45 adetten 11 adede düşürülmüştür. Hükümet tarafından Bankacılık Düzenli Yeniden Yapılandırma Fonu kurulup finanse edilmiştir. Kurulan bu fon ile Banco de Espana kamu kaynaklarının ne şekilde kullanılacağına karar vermiştir. Bu şekilde finansal kuruluşların yeniden yapılandırılması sağlanmıştır. Fonun, finansal işlemlerle elindeki borç miktarını arttırabileceği miktar bütçe kanunu ile belirlenecektir. Fonun işlemlerinin sonucu oluşan yükümlülüklerin bir kısmını İspanya Devleti’ nin karşılayacağı garanti edilmiştir. Bu şekilde bir müdahale ile bankacılık sisteminin yeniden yapılanması amaçlanmıştır (Akçay ve Güngen, 2019).

1.3.4.2 Kriz İle Mücadelede Alınan Önlemler

İspanya hükümeti ile IMF arasında imzalanan kredi anlaşmasına göre, 2014 yılına kadar bütçe açığının %3' ün altında seviyelere indirilmesi ve kamu borç miktarının azaltılması kararlaştırılmıştır (Erarslan ve Timurtaş, 2015).

İspanya' da uygulanan tedbirler şu şekildedir: memur maaşları 2010 yılında %5 indirilecek ve 2011 ile 2012 yıllarında zam yapılmayacak, emekli maaşlarında kesintiye gidilerek emeklilik yaşı da 65' ten 67' ye çıkarılacak, 13.000 kamu işçisi işten çıkartılacak, 2012 yılında asgari ücrete zam yapılmayacak, haftalık çalışma saatleri 35' ten 37' ye yükseltilecek, sendika ve siyasi partilere yapılan yardımlar %20 azaltılacak, KDV oranları arttırılacak ve bankalar birleştirilerek tabanları güçlendirilecektir. Bu uygulamalarla bütçe açığı azaltılmış fakat kamu borç stoklarında pek bir iyileşme sağlanamamıştır (Hurma, 2013).

1.3.4.3 Kriz Sonrası Durum

İspanya'da ekonomik büyüme oranları, net ihracatın büyümesi, cari işlemler dengesi fazlasının olması, düşen petrol fiyatları, kolaylaşan finansman şartları ve gelişen emek piyasası ile 2013 yılının sonunda toparlanmaya başlamıştır (AB Ekonomisi ve Türkiye Gerçekleşmeler, Tahminler, 2013).

2014 senesinde GSYİH %1,4 büyümesi ekonominin iyiye gittiğinin işaretidir. GSYİH 2015 yılında %3,2 oranında büyüyerek küresel krizin meydana geldiği 2008 yılından sonraki en yüksek büyüme oranı olmuştur.

Küresel kriz öncesinde 2008 yılında %8' lerde seyreden işsizlik oranı, 2012 yılında rekor seviyeye ulaşarak %27 seviyelerine kadar yükselmiştir. Uygulanan sıkı politikalar sonucunda ekonominin büyümesiyle işsizlik rakamlarında da kademeli olarak düşüşler yaşanmaya başlamıştır. 2014 yılında %22' ye ve 2019 yılında da %15' lere düşülmüştür (Tradingeconomics, 2020/b).

1.3.5 Portekiz

Portekiz' in krize sürüklenmesindeki temel sebep, maliyesinde ve ödemeler dengesinde uzun süreden beri devam eden açıkların ekonomiyi kırılgan hale getirmesidir (Tayfur, 2013). Parasal Birlik' e geçtikten sonra ucuz kredi bulunması olanağı sayesinde, hem firmaların hem de vatandaşların tüketime ve dolayısıyla da yüksek miktarlarda borçlanmaya gitmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca hızla artan kamu harcamaları da devletin istihdamı ve ücretleri yükseltirken,

borçlanmayı da arttırmıştır. Yaklaşan kısa vadeli borçları ödeme konusunda Portekiz hükümeti, 2011 yılında uluslararası kuruluşlardan mali yardım talebinde bulunmuş ve krize girmiştir.

1.3.5.1 Ülkede Krizin Oluşumu ve Nedenleri

Portekiz' de meydana gelen krizin kökeninde, 2000' li yılların başında bankaların Avro bölgesinden aşırı borçlanarak oluşturdukları borç yükü ve bunun sonucunda oluşan kırılgan finansal yapı yatmaktadır (Erarslan, 2013). Portekiz bankaları finanse etmiş oldukları kredilerle yatırımların artmasına, harcanabilir gelir ve iç talebi de arttırarak tüketim harcamalarını yükselterek ödemenin sürdürülemez noktalara ulaşmasına neden olmuşlardır. Bu şekilde bütçe açığı ve kamu borcu da artmıştır.

Tablo 6 Portekiz' de Temel Makroekonomik Göstergeler

	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme	1,4	2,4	0	2,5	1,3
Kamu Borcu/GSYH	63,9	68,3	71,6	83,0	93,0
Bütçe Açığı/GSYH	-4,1	-3,1	-3,5	-10,1	-9,1

Kaynak: (Eurostat)

Tablo 6' da Portekiz' in temel makroekonomik verileri verilmiştir. GSYİH' ya oranlar kamu borcu 2006 yılından 2010 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Bütçe açığının GSYİH' ya oranına bakıldığında ise; 2007 yılında %3,1' e düşürülen açık, 2009 yılına gelindiğinde %10' un üzerine çıkmıştır. Yüksek borç oranının yardım alınmadan düşürülemeyeceğini anlayan Portekiz hükümeti, IMF ve AB' den finansal yardım talebinde bulunmuştur (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011).

1.3.5.2 Krizle Mücadelede Alınan Önlemler ve Kriz Sonrası Durum

Portekiz, 3 yıllık yapılan 78 milyar Euro miktarında ekonomik yardım almak için Avrupa Birliği ve IMF ile anlaşmıştır. Anlaşmaya göre ülkenin bütçe açığının bu yıl için GSYİH' nın % 5,9'una, gelecek yıl için % 4,5'ine, 2013'te ise GSYİH' nin % 3'ü seviyesine çekilmesi hedeflenmiştir (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011).

Borç kriziyle mücadele kapsamında sigorta yardımlarının hepsi dondurulmuş, emeklilik vergi ödenekleri düşürülmüş, KDV oranı 3 puan arttırılarak %23'e yükseltilmiş, işsizlik yardım tutarları düşürülmüş, gelir vergisi oranı yükseltilmiş ve sağlık alanında kesintiler yapılmıştır (Erarslan ve Timurtaş, 2015).

GSYH iç talebin desteğiyle 2014 yılının ikinci çeyreğinde % 0,3 oranında büyümüş ve ilk çeyrekteki % 0,4 daralmayı dengelemiştir. Artan güven ve işgücü piyasasındaki olumlu gelişmelerin etkisiyle özel tüketim harcamaları yılın ilk yarısında bir önceki yıla göre % 1,9 oranında artmıştır. Artan iç talep ithalatın artmasına yol açarken, azalan dış talep neticesinde ivme kaybeden ihracat neticesinde dış ticaretin büyümeye katkısı baskılanmaktadır. Fakat bu dış ticaretteki baskılanmayı, başarılı turizm performansı ile dengelenmiştir (AB Ekonomisi ve Türkiye Gerçekleşmeler, Tahminler, 2014).

Küresel krizden önce %7 olan işsizlik oranı, borç kriziyle birlikte 2012 yılında %17,6' ya kadar yükselmiştir. Fakat sonrasında ekonomik büyümenin de etkisiyle beraber 2014 yılında %14' e gerilemiş, 2015 yılında %12 ve 2019 yılında küresel krizden önceki seviyeleri olan %7' ye düşmüştür.

1.3.6 İrlanda

1997-2002 döneminde %45 oranında büyüyen İrlanda, AB ortalamasının 4 katı, Almanya' nın da 5 katı oranında büyüme kaydetmiştir (Bayram, 2013). Bu istikrarlı büyümenin en temel nedeni; elde ettiği yardımları ve düşük faizli kredileri, reel yatırımlarla değerlendirerek bir büyüme trendine girmesidir. Diğer nedenleri ise, yükseköğrenim başta olmak üzere eğitim hizmetlerine destek vererek kalifiye işgücü oluşturması, artan inşaat yatırımları ve kurumlar vergisi oranlarını %20' den %12,5'a düşürerek uluslararası firmalardan yatırımlar almasıdır. (Yücel, 2012).

Fakat küresel krizden etkilenerek aşırı artan konut fiyatları %50-60 oranında düşmüştür. Bu da İrlanda' da reel üretimin ve milli gelirin düşmesine sebep olmuş ve ülkeyi bir borç krizine sürüklemiştir (Özcan, 2008).

1.3.6.1 Ülkedeki Krizin Nedenleri

İrlanda krizinin temel sebeplerinden biri özel sektör borçlarının artmasıdır. Bankaların, kredileri geri çağırması sonucunda ödenemeyen borçların oranı çok fazla artarak finansal krize zemin hazırlamıştır. İrlanda hükümeti tarafından bankaları krizin eşiğinden kurtarmak adına yapılan operasyonlar da özel kesim borçlarını kamu borcuna dönüştürmüştür.

Konut fiyatlarındaki hızlı ve ani düşüş ile kullanılan kredi maliyetlerindeki artışlar, bireylerin ve firmaların kaynak bulmakta güçlük çekmesine sebep olmuştur. Bununla beraber kamu harcamalarındaki artış, işçi ücretlerindeki artış, enerji maliyetlerinin yükselmesi gibi sorunlar

neticesinde verimlilik azalmıştır ve enflasyon oranları artmıştır. Verimlilikte düşüş olmasından dolayı firmaların üretimleri düşerek işçi çıkarma yoluna gitmişler ve maliyet düşürmeye çalışmışlardır. Hükümetin, bütçe açığının ve kamu borcunun artması üzerine kurumlar vergisini yükseltmesi de yabancı yatırımcı açısından İrlanda' nın cazibesine gölge düşürmüştür. Böylelikle yabancı yatırımlar da 2009 yılından sonra düşmeye başlamıştır ve 2010 yılında İMF' den mali yardım talebinde bulunulmuştur. (Özcan, 2008).

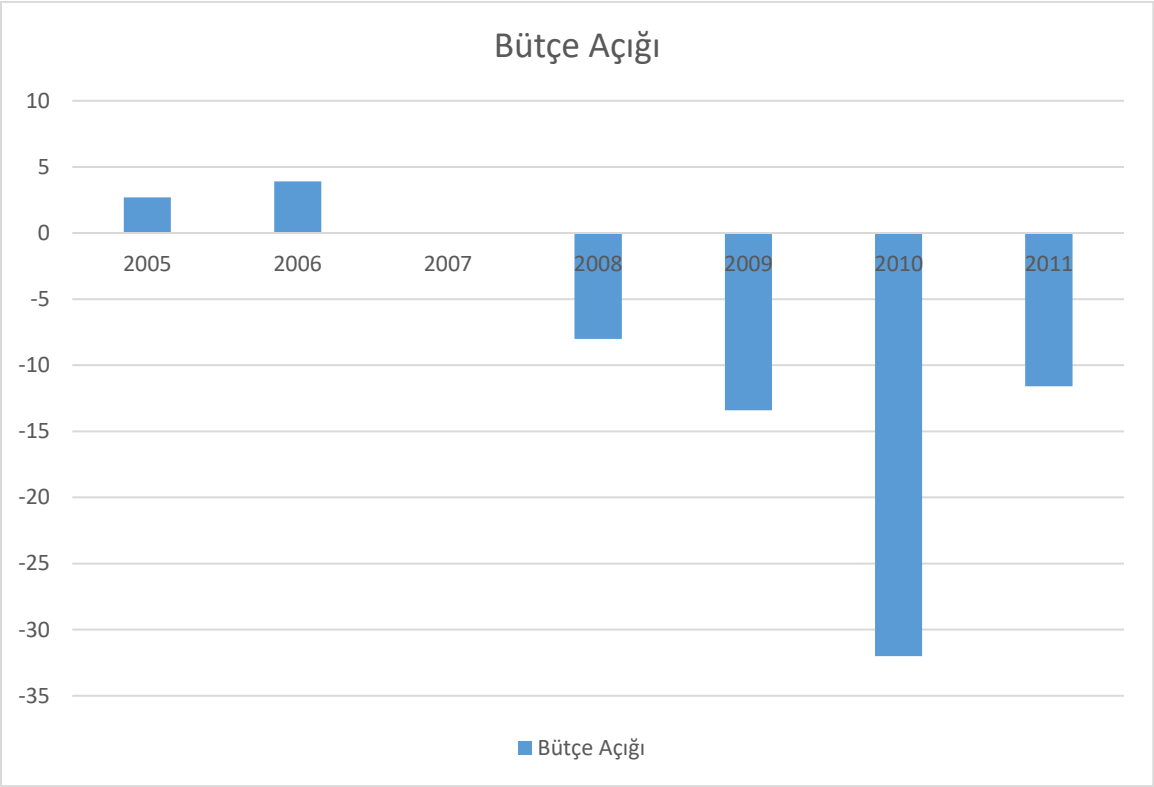
İrlanda' nın toplam kamu borçlarının GSYİH' ya oranı 2007 yılında %24,8 iken, 2010 yılında bu oran %92,5' lara kadar yükselmiştir. Bu oranlar da İrlanda ekonomisinde kamu kesimi borçlarının ülkenin üretim kaynaklarıyla çevrilemez hale geldiğini göstermektedir.

1.3.6.2 Kriz İle Mücadelede Alınan Önlemler ve Sonrasındaki Durum

İrlanda hükümeti, AB ve İMF arasında yapılan görüşmeler sonrasında toplamda 67,5 milyon Avro tutarında finansal yardım yapılmasına karar verilmiştir. Bütçe açıkları kapanması ve kamu borçlarının düşürülmesi talep edilmiştir. Hükümet; varlık vergisi, otomobil alımında vergi oranlarında artışlar, ayrıca gıda fiyatlarında da ekstra vergi uygulamalarına gidilmiştir.

Ayrıca kamu kesiminde çalışanların ücretlerinde ve çalışan sayılarında azalmaya gidilmiştir. Haftalık çalışma saatleri 35 saatten 39 saate çıkarılmıştır. Fatura ödemelerinde verilen devlet destekleri azaltılmıştır (Erarslan ve Timurtaş, 2015).

Grafik 1.4 İrlanda' da Bütçe Açıklarının GSYİH'ya Oranı (2005-2011)

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020).

2005-2007 yılları arasında fazla veren İrlanda devlet bütçesi, 2008 yılından sonra açık vermeye başlamıştır. Hatta bu açık 2008 yılında %8 seviyelerindeyken, 2010 yılında %32' ye ulaşmıştır.

Ekonomik istikrar programları ve bütçe açıklarının düşürülmesi üzerine 2013 yılından sonra ekonomi yeniden pozitif büyümeye başlamıştır. 2013 yılında gerçekleşen büyüme oranı %0,2 ve 2014 yılında %4,5' e yükselmiştir. 2013 yılında kamu borç stokunun GSYİH oranı %92,2' den 2014 yılında %90'a düşmüştür. Bütçe açıklarının GSYİH oranı 2013 yılında %5,7 ve 2014 yılında %4 olarak gerçekleşmiştir (Erarslan ve Timurtaş, 2015).

1.4 Çin'de Küresel Kriz

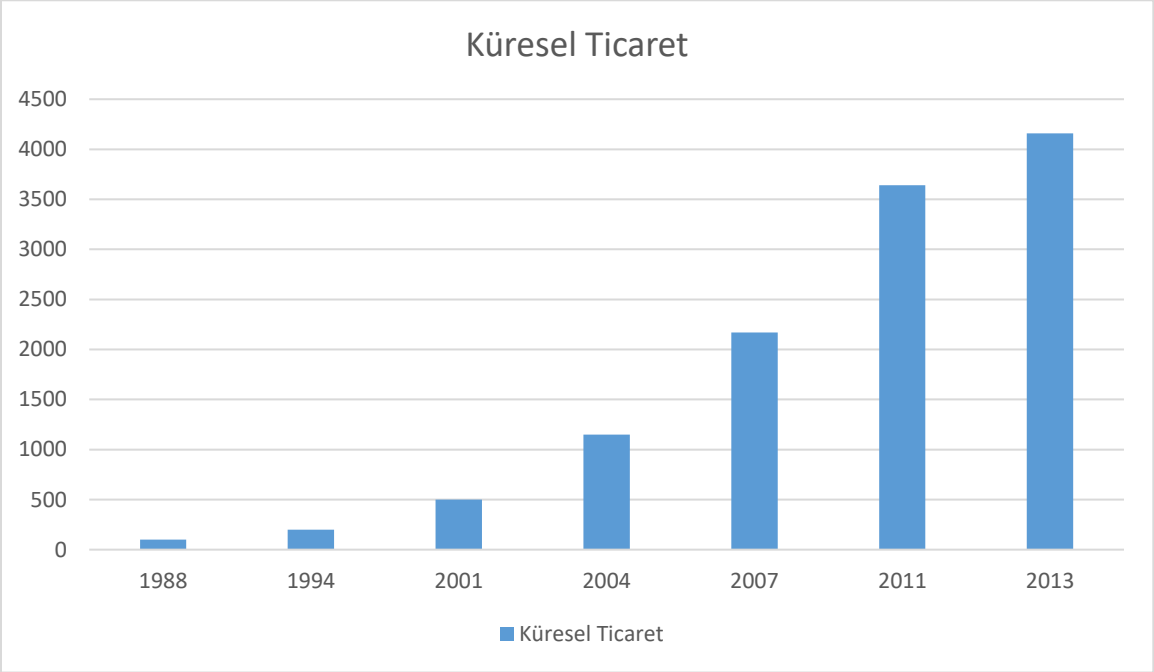
1.4.1 Çin Ekonomisi

1949 yılında Komünist Devrim ile Mao önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Tamamen dışa kapalı bir ekonomik model uygulayan Mao, baskıcı bir rejim ile geleceğini, Sovyet Rusya'ya bağlamıştır. Fakat 1976 yılında Mao' nun ölümünden sonra bir darbe ile Deng Çin hükümetinin başına geçmiştir. 1978 yılının sonlarında, Çin ekonomisini dışa açarak çok

büyük bir adım atmıştır. Bir yandan yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesi sağlanırken diğer taraftan da diplomatik olarak dünyayla ilişkilerin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle Çin'in bu şekilde Dünya'nın en büyük ekonomilerinden biri olma yolu açılmıştır.

Çin ekonomisi 1980 ile 2010 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde her yıl ortalama %10'luk büyüme kaydetmiştir. "Ekonominin hacmi ABD doları cinsinden bakıldığında yaklaşık olarak 20 kat büyüme göstermiştir" (Öztürk, 2011).

Grafik 1.5 Çin'in Küresel Ticaret Rakamları (Milyar Dolar)

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020)

Çin'in küresel ticaret hacmi incelendiğinde, 1980'li yılların sonunda 100 milyar ABD doları iken bu rakam 1994 yılında iki katına çıkarak 200 milyar ABD doları, 2001 yılında 500 milyar ABD doları ve 2013 yılında da 4 trilyon ABD dolarının üzerine çıkmıştır.

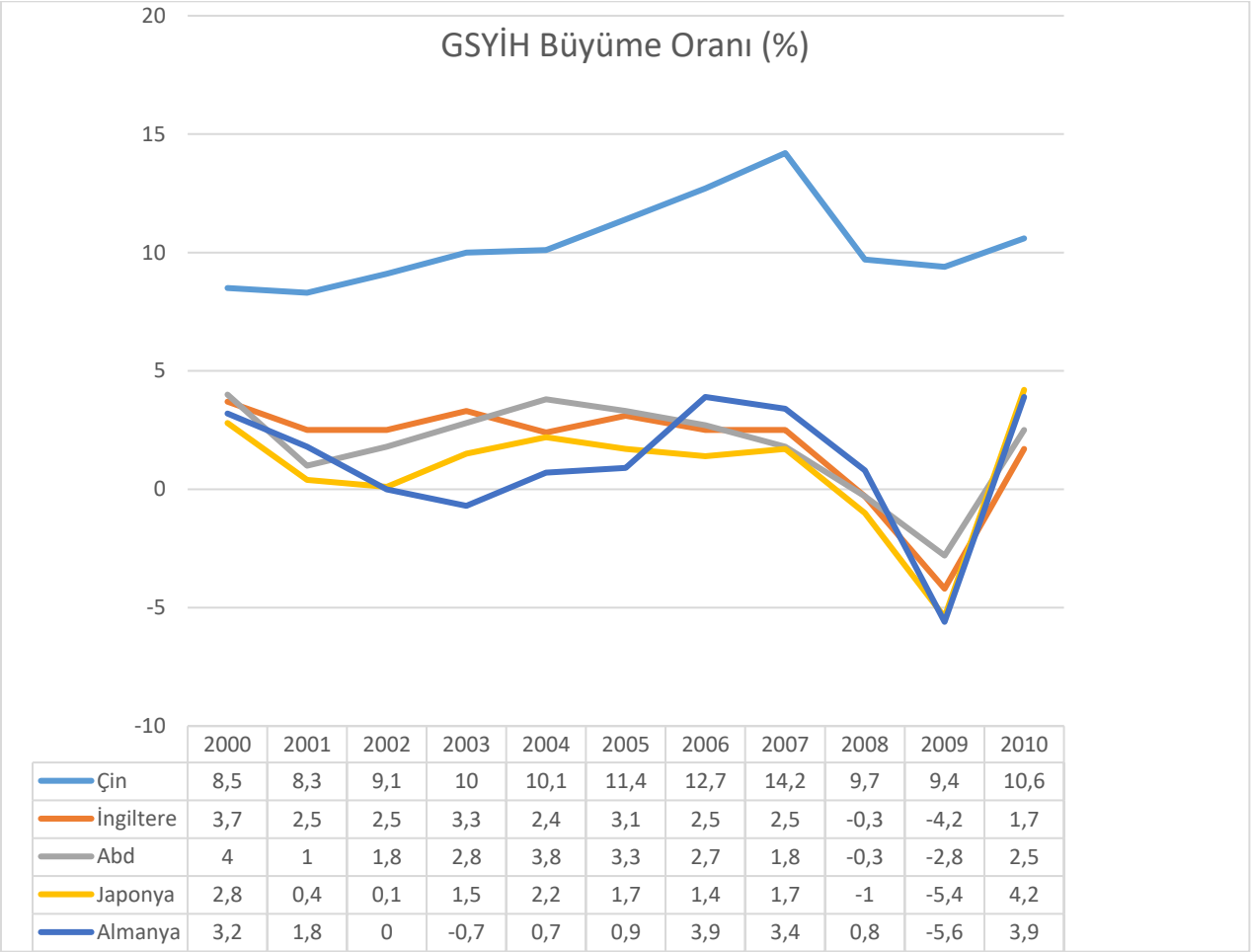
Çin'in böylesine hızlı ve büyük bir büyüme göstermesinin altında yatan iki neden olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi; alt yapı ve ağır sanayi yatırımları, ulusal tasarruflar ve yabancı yatırımlar ile finanse edilmektedir. Lojistik tesisleri, üretim ve iletişim ağı alt yapıları modern ve hızlı bir şekilde yapılmıştır. İkinci temel faktör ise; özellikle işgücünün ucuz olması ve verimlilikteki hızlı artıştır. Sermaye, iş gücü maliyetinin düşük olması ve ileri teknoloji, düşük maliyetle Çin'in üretim lideri haline gelmesinin en büyük sebepleridir.

1.4.2 Kriz Sonrası Durum

Çin'in döviz rezervlerinin 1,9 trilyon dolar civarlarında olması, krizin daha rahat atlatılmasını sağlayan en önemli unsurdur. Ayrıca diğer bir önemli unsur ise; Çin, bu dönemde ihracatının azalacağını öngörerek iç talebe yönelmiştir. Bunu da arttırmak için 585 milyar dolarlık bir teşvik planı uygulayarak iç talebi artması sağlanacak ve satın alma gücünü artmış olacaktır. (Hughes, 2008). Demir-çelik, telekomünikasyon ve otomotiv gibi sektörlerde vergileri düşürerek yatırımlar teşvik edilmiştir. Diğer ülkelerin birçoğu borçlarını çevirebilme, ödemelerini yapabilme konusunda problem yaşarken; Çin, hali hazırda bulunan rezervleri ve yapmış olduğu teşvikler ve vergi indirimleriyle çok büyük bir nakit güç oluşturmuştur.

Çin kamu bankaları ve yatırım şirketleri, yurtdışına yatırım yapabildiklerinden dolayı krizden, Çin hane halkına göre daha fazla etkilenmişlerdir. Amerikan Hazine Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre; Japonya'dan sonra en fazla ABD hisse senedine ait ülke Çin'dir. Bu hisse senetlerinin de değeri çok büyük miktarda düşmüştür. Fakat Çin hane halkı tüketimi oldukça düşük düzeydedir. Hane halkı tüketiminin GSYİH' ye oranı %34,5 düzeyindedir.

Grafik 1.6 Çin'in GSYİH Büyüme Oranı (%)

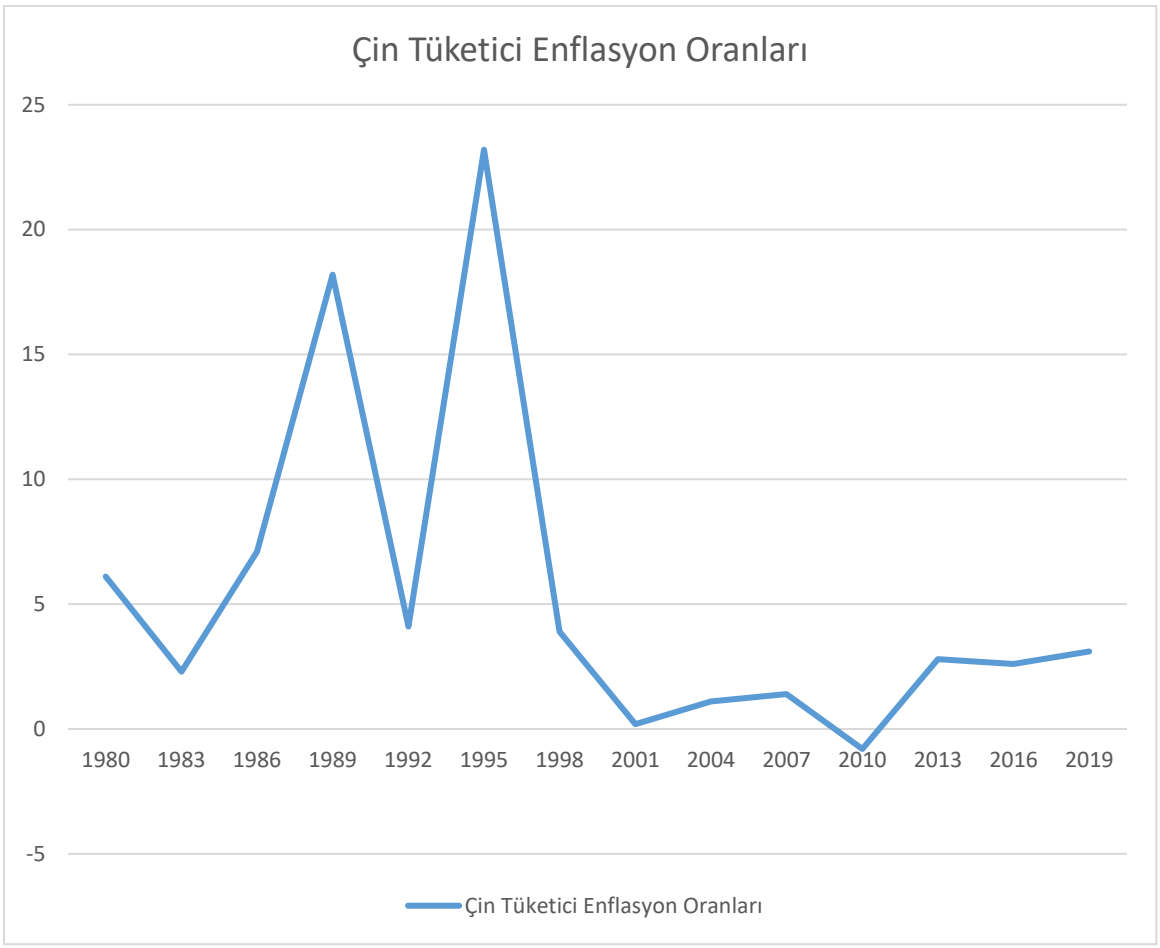

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Çin	8,5	8,3	9,1	10	10,1	11,4	12,7	14,2	9,7	9,4	10,6
İngiltere	3,7	2,5	2,5	3,3	2,4	3,1	2,5	2,5	-0,3	-4,2	1,7
Abd	4	1	1,8	2,8	3,8	3,3	2,7	1,8	-0,3	-2,8	2,5
Japonya	2,8	0,4	0,1	1,5	2,2	1,7	1,4	1,7	-1	-5,4	4,2
Almanya	3,2	1,8	0	-0,7	0,7	0,9	3,9	3,4	0,8	-5,6	3,9

Kaynak: (IMF, 2021).

Grafik 1.6' da görüldüğü gibi Çin'in GSYİH sürekli olarak büyümektedir. 2008 yılında bir miktar düşüş göze çarpsa da, 2009 ve 2010 yıllarından itibaren toparlanma sürecine girmiştir. Büyüme oranlarına bakıldığında; ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi endüstrileşmiş diğer ülkeler negatif büyüme gösterirken, Çin'in bu ülkeler kadar etkilenmediği ve pozitif büyümesinde bir azalma olduğu görülmektedir.

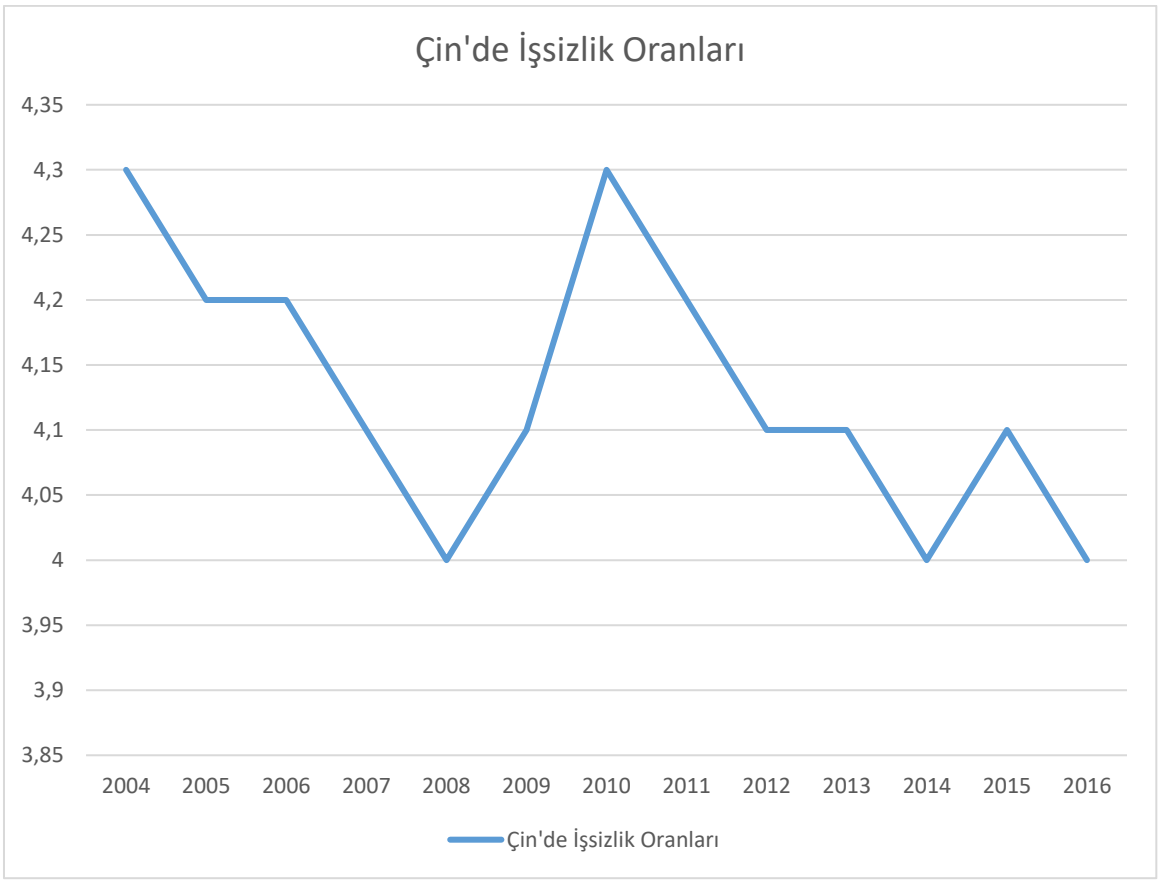
Grafik 1.7 Çin Tüketici Enflasyon Oranları (1980-2019)

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020/g).

Çin'in enflasyon oranlarına bakıldığı zaman; 1980-1998 yıllarını kapsayan dönemde %2 ile %23 arasında oldukça dalgalı bir seyir izlemektedir. Fakat 1998 yılından sonra %5'in altına inmiştir. 2008 yılının başlarında Çin kaynaklarının yaptığı açıklamalara göre, şiddetli kış fırtınaları ve hayvancılıkta artan üretim maliyetlerine bağlı olarak enflasyon oranı 1997 yılından beri en yüksek seviyesine ulaşarak %8,7 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise %6,9 seviyesine gerilemiştir.

Grafik 1.8 Çin'de İşsizlik Oranları (2004-2016 yılları arası)

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020/g).

2 KÜRESEL KRİZİN İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

2008 yılında ABD' de konut sektöründe başlayan, daha sonra bütün finansal sistemi etkisini alan kriz, Avrupa' ya sıçrayarak küresel hale gelmiştir. Bu küresel kriz, ülkelerin ekonomilerini makro düzeyde etkileyerek kamu borç oranlarını arttırmıştır, büyümeleri negatife döndürmüştür ve sonucunda da işsizliğin patlama yapmasına neden olmuştur.

2007 yılında dünya ekonomisi %5 civarında bir büyüme göstermiştir. Fakat 2008 yılında küresel krizle birlikte bu büyüme %3' e gerilemiştir. 2009 yılında ise, %-1,3 olarak gerçekleşmiştir ve negatife dönmüştür. Bu sırada 2007 yılında küresel işsizlik oranı %5,7 iken, 2008 yılında %6' ya, 2009 yılında da %6,6' ya yükselmiştir. İşsizlik oranı gelişmiş ülkeler baz alındığında 2009 yılında %8,4 oranındadır (International Labour Organization, 2010). OECD ülkelerinde ise işsizlik oranı %5,4' ten %8,3' a yükselmiştir (OECD).

Tablo 7 OECD ülkelerinde işsizlik oranları (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Avustralya	6,8	6,4	5,9	5,4	5	4,8	4,4	4,2	5,6	5,2	5,1
Avusturya	3,7	4	4,3	5	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2
Belçika	6,6	7,5	8,2	8,4	8,4	8,2	7,5	7	7,9	8,3	7,1
Kanada	7,2	7,7	7,6	7,2	6,8	6,3	6	6,1	8,3	8	7,4
Çek Cumhuriyeti	8,2	7,3	7,8	8,3	8	7,2	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7
Danimarka	4,8	4,8	5,6	5,7	5	4,1	4	3,4	6,1	7,6	7,8
Finlandiya	9,1	9,1	9,1	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,3	8,4	7,8
Fransa	7,6	7,7	8,3	8,7	8,7	8,7	7,9	7,3	9,1	9,3	-
Almanya	7,9	8,6	9,3	10,3	11,2	10,3	8,7	7,6	7,8	7,1	5,9
Yunanistan	14	9,9	9,3	10,2	9,6	8,8	8,1	7,2	8,9	11,8	16,3
Macaristan	5,8	5,9	5,9	6,2	7,3	7,5	7,4	7,9	10,1	11,2	11
İzlanda	2,3	3,3	3,4	3,1	2,6	2,9	2,3	3	7,2	7,6	7,1
İrlanda	3,9	4,5	4,6	4,5	4,7	4,6	4,7	5,7	12	13,7	14,4
İtalya	9,6	9,1	8,8	8,1	7,8	6,9	6,2	6,8	7,9	8,5	8,4
Japonya	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1	3,9	4	5,1	5,1	4,5
Kore	4,0	3,3	3,6	3,7	3,7	3,5	3,2	3,2	3,6	3,7	3,4
Lüksemburg	1,7	2	2,5	2,8	3,1	2,9	2,8	2,9	4	4,2	4,2
Meksika	2,5	2,9	3	3,7	3,5	3,2	3,4	3,5	5,2	5,2	5,2
Hollanda	2,1	2,6	3,6	4,6	4,7	3,9	3,2	2,8	3,4	4,5	4,4
Yeni Zelanda	5,4	5,3	4,8	4	3,8	3,8	3,7	4,2	6,2	6,5	6,5
Norveç	3,6	3,9	4,5	4,5	4,6	3,5	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3
Polonya	18,2	19,9	19,6	19	17,7	13,8	9,6	7,1	8,2	9,6	9,6
Portekiz	4,0	5	6,3	6,7	7,7	7,7	8	7,6	9,5	10,8	12,8
Slovakya	19,3	18,6	17,5	18,1	16,2	13,3	11	9,6	12,1	14,4	13,5
İspanya	10,6	11,5	11,5	11	9,2	8,5	8,3	11,4	18,1	20,1	21,7
İsveç	5,1	5,2	5,8	6,6	7,8	7,1	6,2	6,2	8,3	8,4	7,5
İsviçre	2,2	2,9	3,9	4,1	4,2	3,8	3,4	3,2	4,1	4,2	3,8
Türkiye	8,4	10,3	10,5	10,8	10,6	10,2	10,3	11	14	11,9	9,8
Birleşik Krallık	4,8	5,1	4,9	4,7	4,7	5,4	5,3	5,3	7,7	7,8	7,9
ABD	4,7	5,8	6	5,5	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3	9,6	8,9
OECD Toplam	6,3	6,8	7	6,9	6,6	6,1	5,4	5,9	8,2	8,3	-

Kaynak: (OECD).

ABD ve AB' de 2009 yılında son 30 yılın zirvesine çıkan işsizlik oranı, Türkiye'de de %14' e ulaşarak tarihi rekorunu görmüştür (OECD). İşgücü piyasaları, genellikle krizin en son etkilediği ve toparlanmanın en zor ve geç görüldüğü piyasadır.

2.1 Uygulanan İstihdam Politikaları

Kriz döneminde alınan önlemler sadece ekonomiyi iyileştirmekten ziyade, ileride oluşabilecek işsizliklerin de önüne geçmek amaçlanmıştır. Krizin hemen başlangıcında ekonominin canlanmasına yönelik önlem alan ülkelerde, 2010 yılına gelindiğinde istihdamda gözle görülür etkiler meydana gelmiştir. Fakat önlemleri almakta geç kalmış ülkelerde ise, işsizlik sayılarında artış veya işgücü maliyetlerinde artışlar meydana gelmiştir. Genellikle alınan önlemler, talebin artmasına yönelik olmuştur. Özellikle işsizlik yardımları, daha geniş kapsamlı sosyal yardımlar, asgari ücretten yapılan kesintilerin azaltılması, geliri çok düşük düzeyde olanlar için yardım tedbirleri alınmıştır. Alt yapı harcamaları da bu yardımlarla birlikte yapılan önemli tedbirlerdendir. Alt yapı yatırımları da uzun vadede üretim kapasitesini arttıran ve işsizliğin azalmasında önemli payı olan yatırımlardandır. Bazı ülkelerde kısa çalışmalar desteklenmiştir, bazı ülkelerde de yarı zamanlı istihdamlar artmıştır. Bu tedbirlerle düşük gelir grubundakilerin de satın alma sürekliliği üzerinde etkisi olarak toplam talebi arttırarak krizin toplumsal maliyetlerinin azaltılması amaçlanmıştır (ILO, 2011).

2.1.1 Almanya

1990'lı yıllarda Almanya'da işsizliğin artması ve kamu bütçesinin de sıkışması nedeniyle Alman Hükümeti 2003-2005 yılları arasında bir takım işgücü reformları uygulamaya konmuştur. Bu reformlara Hertz Reformları adı verilmiştir ve istihdam politikalarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu reform paketinde; istihdam hizmetlerini geliştirmek, işsizleri aktif hale getirmek ve istihdam talebini teşvik etmek üzere 3 kısımdan oluşmuştur.

İstihdam hizmetlerini geliştirmek; işe yerleştirme hizmetleri, eğitim verilmesi ve kamu iş olanaklarını içermektedir. İşsizleri aktif hale getirmek; işverenlere ücret sübvansiyonları sağlanması, yeni girişim sübvansiyonları, yaşlılar için gelir koruması ve düşük ücretliler için sosyal güvenlik katkı payının azaltılmasını kapsamaktadır. İstihdam talebinin teşviki ise; geçici işçi çalıştırmanın serbestleşmesi, yaşlılar için sabit ve/veya dönemli çalışmalar düzenlemelerini içermektedir (Korkmaz, Avsallı, Korkut, Güner ve Tetik, 2013).

Küresel kriz döneminde Almanya aktif istihdam politikaları uygulayarak yeni yatırımlarla istihdamı korumayı amaçlamıştır. Ulaşım ağında yapmış olduğu harcama miktarını arttırmıştır, enerji tasarruflu inşaatlar, bakım ve onarıma yönelik ile savunma ve tarım veya korunmaya muhtaç sektörleri desteklemeye yönelik uygulamalar yapmıştır. Çevresel teknolojiler desteklenmiştir, gelir vergisi ve dolaylı vergilerde indirimler sağlanmıştır, kurumlar vergisinde indirimler yapılmış ve çocuklara yardım desteği verilmiştir (IMF, 2009).

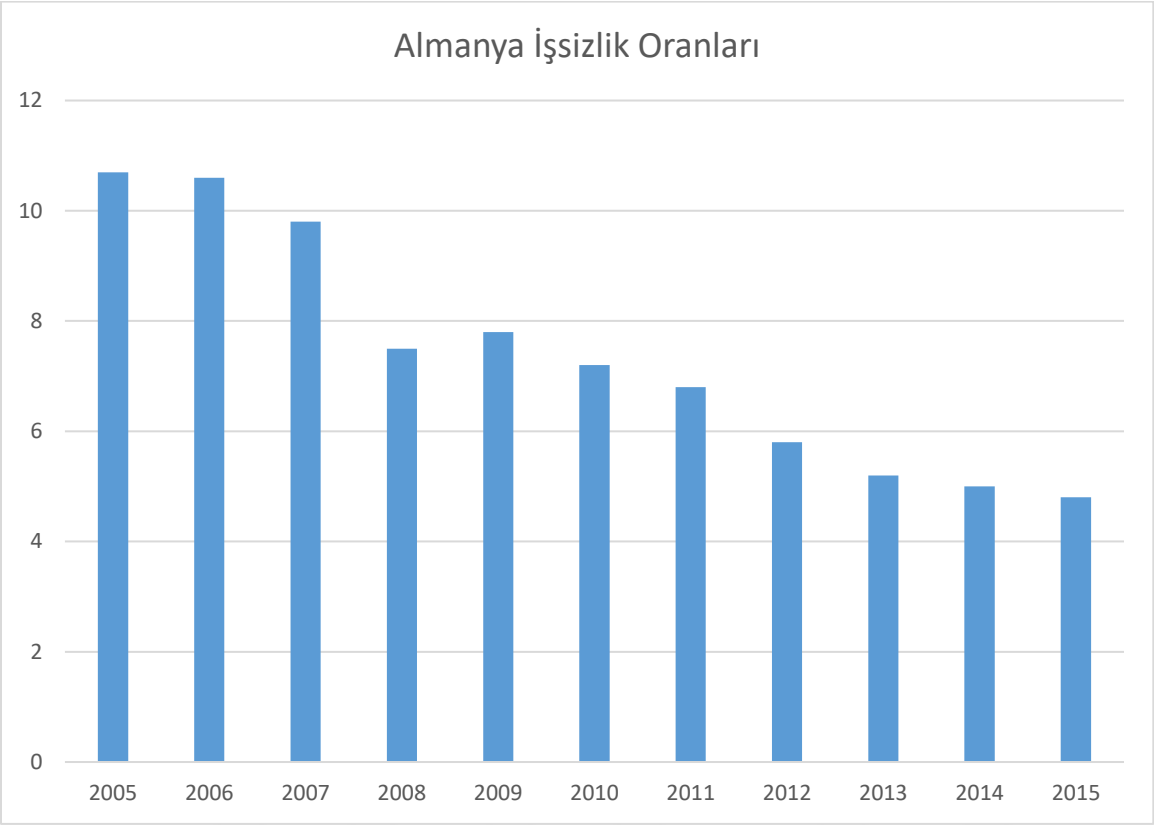
Almanya 2007-2013 döneminde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF/ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (ASF/ESF)' nu tarafından büyüme ve istihdam potansiyeline yönelik olarak fonlanmıştır. Bu alanlar Tablo 8' de belirtilmektedir.

Tablo 8 Almanya'ya 2007-2013 fon dönemde ABKF ve ASF 'nundan büyüme ve istihdam potansiyeline yönelik fonlama

Destekleme Konu Başlığı	**Miktar (Milyar Euro)**
Yenilik, araştırma ve geliştirme, eğitim	5
Sanayinin rekabet gücünün arttırılması	3,62
Altyapı geliştirilmesi ve genişletilmesi	5,5
Ulaşım yatırımları	1,5
İşletmelerin ve çalışanların uyum gücü	2,6
İnsan sermayesinin gelişimi	3,2
Dezavantajlı grupların işgücü piyasasına entegrasyonu ve fırsatların arttırılması	3,4

Kaynak: (European Socail Fund, 2014)

Grafik 2.1 Almanya'da 2005-2015 arası işsizlik oranları

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020/d).

2002 yılında Hartz reformlarının hayata geçirilmesiyle işsizlik oranlarının düştüğü Grafik 5'te görünmektedir. 2005 yılından krizin olduğu 2008 yılına kadar sürekli bir düşüş görülür. Krizin etkisini işsizlik alanında gösterdiği yıl olan 2009 yılında hafif bir artış olmasına karşın, sürekli düşüş devam etmektedir. 2005 yılında %11 civarında seyreden işsizlik oranı 2015 yılına gelindiğinde %5 seviyelerine düşmüştür.

2.1.2 Polonya

1989 yılında yapılan ilk serbest seçimlerden sonra Polonya ekonomisi, sosyalizmden pazar ekonomisine geçiş yapmaya başlamıştır. Bu serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminin başlarında işsizlik %14 oranındaydı. Serbestleşme ve özelleştirmelerle birlikte 1998 yılında bu oran %10 civarına kadar düşmüştür. Fakat daha sonra 1998 yılında yaşanan Rusya kriziyle birlikte rekabetin de artmasıyla işsizlik oranlarında ani bir yükseliş olmuştur ve 2000'lerin başında işsizlik %20'yi aşmıştır.

2000'li yılların başında uzun süreli işsiz kalan kesim kadınlar, eğitim düzeyi düşük vatandaşlar ve gençlerin olması, Polonya emek piyasasının yapısal sorunlarını göstermektedir.

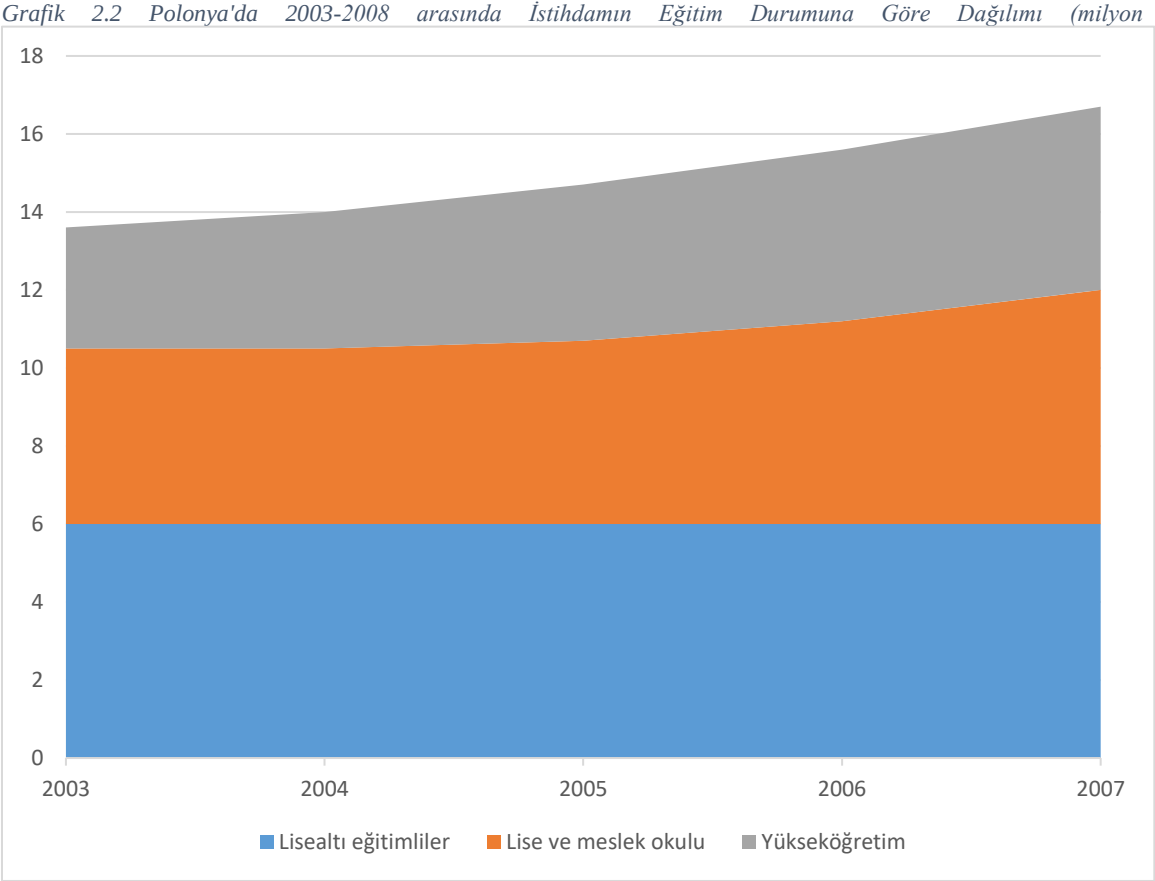
Tablo 9 Polonya'da 1997-2008 yılları arasındaki işsizlik oranları

Yıl	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Polonya	10,9	10,2	13,4	16,1	18,2	19,9	19,6	19,0	17,7	13,8	9,7	7,1

2003 yılından sonra Polonya'da işsizlik oranının düşmeye başladığı görülmektedir. İşsizliği oluşturan etkenler arasında düşük asgari ücret düzeyi, ücretlerden alınan yüksek vergiler, erken emeklilik ve iş kanunundaki sınırlı düzenlemeler sayılabilir. Fakat Polonya, bu etkenler de dâhil olmak üzere en büyük değişimi işgücünün vasıflarını arttırarak sağlamıştır. İşgücü maliyeti ve işgücü piyasasının esnekliği gibi yapısal faktörlerde belirgin değişiklikler olmamasına rağmen Polonya'da işsizlik oranları giderek düşmüştür. Tamamı lise ve meslek okulu ile yükseköğretim mezunlarındaki istihdam artışına bağlı olarak işsizlik 2008 yılına gelindiğinde %7' ye kadar düşmüştür.

Teknolojik gelişmelerin olması, eğitimin, istihdam durumunda daha da belirgin bir rol oynamasına etken olur. Grafik 6'da görüldüğü gibi 2003-2008 yılları arasında yaratılan istihdamın lise ve meslek okulları ile yükseköğretim mezunlarını kapsamaktadır.

Grafik 2.2 Polonya'da 2003-2008 arasında İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (milyon kişi)

2.1.3 İtalya

İtalyan ekonomisi 2000'lerin başına kadar pozitif bir ivme yakalamıştır. İstihdam büyüme değerleri göz önüne alındığında 1985-1991 arasında %1, 1996-2002 arasında %1,2 bir büyüme yakalanmıştır. Fakat İtalya, maddi açıdan bakıldığında, istihdamı arttırmak için gerekli olan bütçeye önem vermeyerek çok düşük bir pay vermiştir. 2005 yılında GSYİH' nın %1,31'ini ayırmıştır. Diğer gelişmiş ülkelere bakıldığında bu pay, o ülkelerin ayırdığı bütçenin hemen hemen yarısına denk gelmektedir (Gençler, 2011).

Ekonomik krizin etkilerini göstermesiyle birlikte İtalya'da işsizlik desteklerine olan talep de artmıştır. Fakat İtalyan işsizlik destek programları oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu yardımlar; istihdam biçimi, önceki istihdam süresi, işletmelerin sektörleri ve büyüklüklerine göre de değişiklik gösterebilmektedir. Uluslararası standartlar göz önüne alındığında oldukça düşük işsizlik yardımları verilmektedir. İşsizlik desteğinin verilmesinde iki çeşit model vardır. Birinci model; belirli süreli sözleşme ile istihdam edilen çalışanın sözleşmesinin bitmesi veya firmanın yeni bir yapılanma sürecine girerek emeğe olan talebinin azalması nedeniyle işten çıkarılma, ikinci model; iş ilişkisinin sona ermesidir.

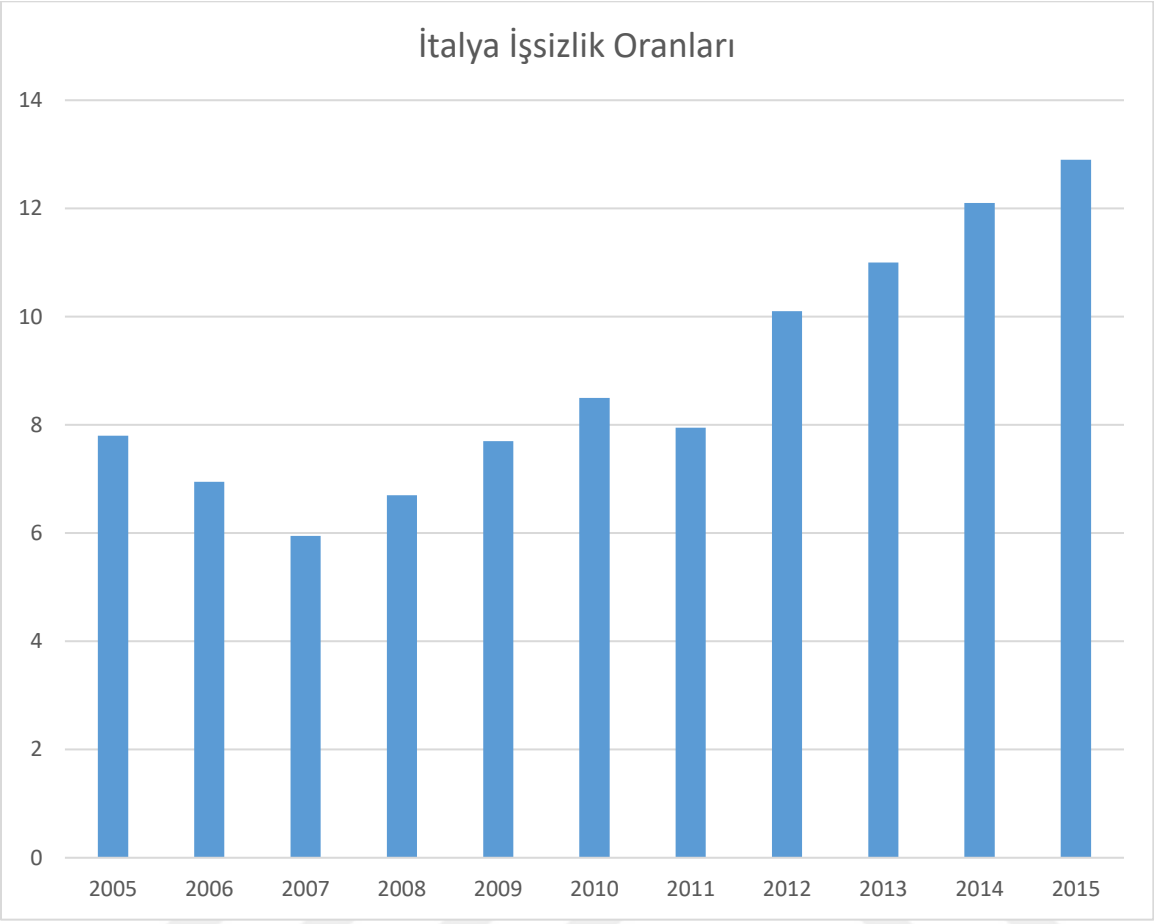
İşsizlik oranları İtalya'da 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz döneminde %6,7' den, 2010 yılında %8,5'e ulaşmıştır. Krizin, işsizliği derinleştirmesiyle, işsizlik ödeneğinden faydalanmak isteyenlerin sayısı büyük artış göstermiştir. Bu nedenle işsizlik ödeneğinden yararlanmak için kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırılmıştır. Belirli süreli sözleşmeli çalışanlar ve çırakların da işsizlik fonundan yararlanması sağlanmıştır.

İşsizlik ödemelerinde, işsizin çalıştığı dönemde aldığı ücretin %40'ı yedi aya kadar ödenmesi şeklinde gerçekleşir. Hali hazırda çalışan personelin çalışma saatinde azaltmaya gidildiği takdirde, bu azaltılan sürenin %60'ı çalışana resmi kurumlarca ödenir. Bu durumda firmaya bir yardım yapılmaz. Belirli çalışan sayısının üstüne çıkılması durumunda ise, işletmelere teşvik desteği verilmektedir (Gençler, 2011).

İtalya' da en fazla kullanılan aktif istihdam politikaları; eğitim programları, özel sektöre yapılan teşvik yardım programları, kamu sektörü istihdam programları ve iş aramayı teşvik eden programlardır.

Aktif istihdam programlarından en çok uygulanan özel sektör teşvikleridir. Pasif istihdam programlarında ise en çok işsizlik yardımından faydalanılmıştır. 1990'larda istihdam programlarından en çok işsizlik yardımından faydalanılmışken, 2000'li yılların başlarında özel sektör teşvikleri ilk sırayı almıştır.

Grafik 2.3 İtalya'da 2005-2015 arası işsizlik oranları

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020/d).

Grafik 7'de görüleceği gibi krizden önceki dönemde %6 olan işsizlik oranı krizle birlikte %8 civarına yükselmiştir. 2012 yılında %10'un üzerine çıkmıştır ve 2015 yılında %13'ü bulmuştur. Krizin etkisini azaltmasıyla birlikte istihdam politikalarına önem verilerek işsizlik oranı günümüzde %10 seviyelerine gerilemiştir.

2.1.4 Yunanistan

Yunanistan, 2008 yılında yaşanan küresel krizi çok derin yaralar alarak atlatmıştır. Bunun altında yatan sebepler ise; bütçe politikalarından ve mali disiplininden çok fazla taviz vermesidir. Yıllar öncesinden gelen borç yükünü mali disiplin sayesinde azaltmaktansa, avroya geçişten sonra düşük faizli bir şekilde daha fazla borçlanarak, artmasına sebep olmuştur. Kamu gelirlerini arttıracak programlar uygulamak konusunda da gerekli tedbirlerin alınmaması, borç krizinin derinliğini arttırmıştır.

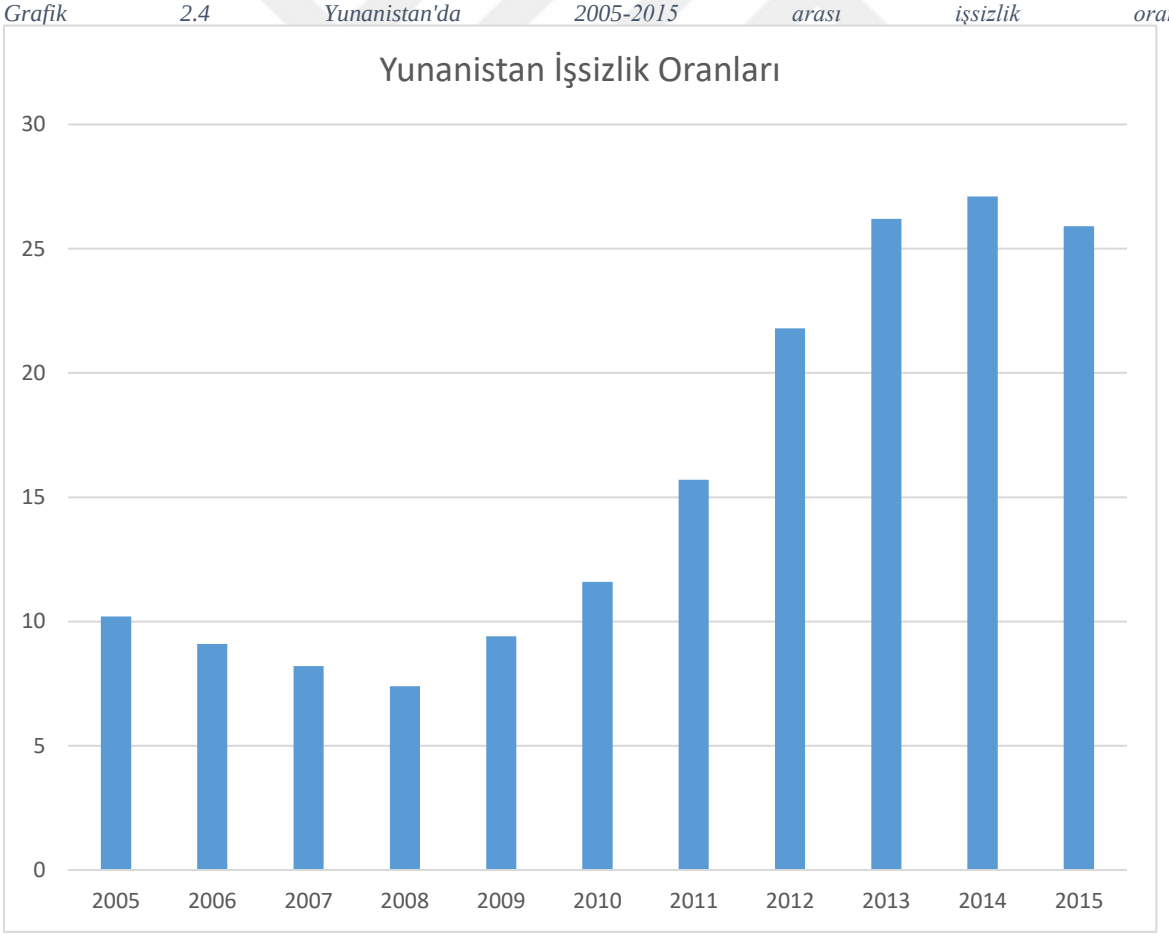
Ekonomik krizin etkisini göstermesiyle birlikte işsizlik yardımlarına olan başvurularda fazla artış gösteren ülkelerden birisi de Yunanistan'dır. Yunanistan'da işsizlik yardımlarını sağlayan

kurum, İşgücü İstihdam Kurumu'dur. İşsizlik desteğinden yararlanma süresi, çalışma süresine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. 12-14 ay arasından 24 aya kadar uzayabilmektedir.

Yunanistan hükümeti işsizlikle mücadele konusunda birçok aktif politika da uygulamıştır. Yeni teknolojilerin kullanılmasını teşvik etmek için bürokratik işlemler azaltılmıştır, turizm sektöründe sezonluk olarak çalışacak 50.000 kişiye yardım sağlamak, 16-25 yaş arasındaki vatandaşlarının enformasyon sertifikası alması sağlanarak istihdam edilme fırsatı verilmesi gibi politikalar uygulanmıştır (Gençler, 2011).

Yeni iş programları ile kısmi süreli çalışanların sayılarını arttırmak amaçlanmıştır. Bu nedenle; 30 yaş üstü işsizlere zorunlu meslek eğitimleri verilmesi, emekliliği yaklaşan işsizlere özel ve yerel işletmelerde istihdam sağlamak, 50 yaş altında ve bir aydan fazladır işsiz olanlara kısa süreli istihdam yaratmak, 45 yaş üstündeki işsizlere özel sektörde istihdam sağlamak ve turizm sektöründe sezonluk 50.000 kişilik istihdam yaratmak sayılabilir (Gençler, 2011).

Grafik 2.4 Yunanistan'da 2005-2015 arası işsizlik oranları

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020/e).

Grafik 8'de görüldüğü üzere kriz öncesinde tek haneli sayılarda olan işsizlik oranları, kriz sonrasında çift haneli sayılara çıkmaktadır. Hızlı bir şekilde 2014 yılına gelindiğinde rekor seviye olan %25' in üstüne çıkmıştır. Kriz öncesine göre hemen hemen üç kat bir artış söz konusudur. 2015 yılından sonra toparlanma görülmektedir.

2.1.5 Güney Kore

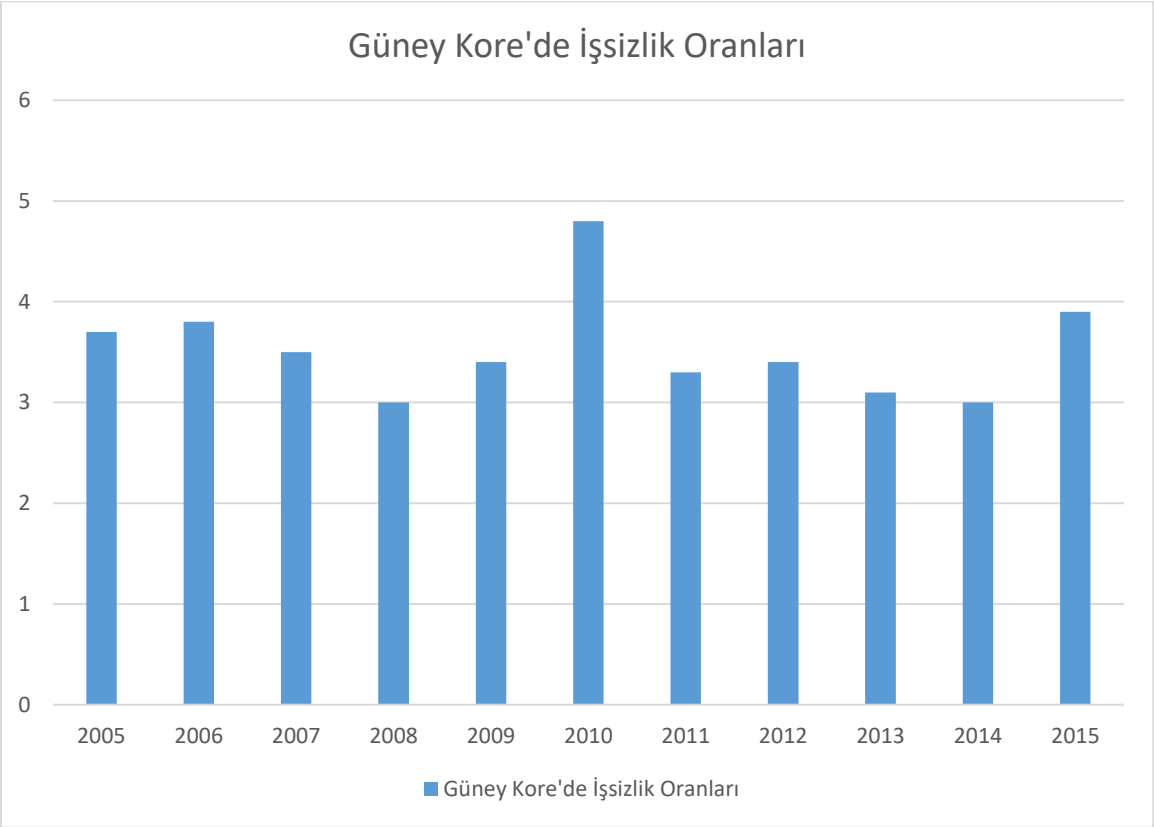
1980'lerde çalışma ilişkilerinde oldukça büyük bir değişim yaşanılana kadar Güney Kore'de çalışma şartlarının oldukça kötü olduğundan bahsedilebilir. 1980'lerde sendikal çalışmalara hız verilmiştir, Hükümet de 1993 ve 1995 yıllarında Temel İş Yasası ve Sosyal Güvenlik yasasını yürürlüğe koyarak iş hayatına gereken önemi verdiğini göstermiştir.

1997 yılında yaşanan ekonomik kriz, iş gücü piyasasının şekillenmesini bütünüyle etkilemiştir. Hükümet eşliğinde işçiler ve işverenlere Ekonomik Krizin Üstesinden Gelme Sosyal Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile sendikaların politik faaliyetlerde bulunmasına imkân tanınmıştır ve çalışanların hakları genişletilmiştir. Toplu işten çıkarma zorlaştırılmıştır.

2008 yılında ABD'de başlayan küresel kriz Güney Kore'yi de etkilemiştir. Üretim oldukça düşmüştür. 2009 yılında üretimin düşmesine bağlı olarak işsizlik artmıştır. Sektörel olarak çalışan sayılarına bakıldığı zaman; imalat, inşaat ve tarım sektörlerinde azalma, hizmet sektörü çalışan sayısında ise artış olmuştur.

Güney Kore Hükümeti, bütün ekonomik sorunlarına karşı destek olabilmesi için 2009 yılının nisan ayında bir önlem paketi açıklamıştır. 2008 yılı bütçesinin %12'si kadar büyüklükte bir paket ile ekonomik krizin yıkıcı etkileri hafifletilmeye çalışılmıştır. Bu pakette küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni donanım ve istihdam finansal desteği, yerel yönetimler için acil hibeler, kamuda 250.000 geçici istihdam gibi desteklerle "asgari geçim standardı garantisi" gibi sosyal yardımlar sağlanmıştır (Kore İstihdam İdaresi Hizmetleri, 2021).

Grafik 2.5 Güney Kore İşsizlik Oranları (2005-2015 yılları arası)

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020/g).

3 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ

En büyük küresel krizlerden birisi olan 2008 krizi ABD'de başlayarak hızlı bir şekilde diğer ülkelere de yayılmıştır. Fakat bu krizin küresel kriz olabilmesi için ABD ve AB ülkeleri yanında geç kapitalistleşen ülkeleri de etkilemesi gerekiyordu. 2009 ve 2009 yıllarında birçok ülkeyi etkilemesine rağmen geç kapitalistleşen ülkelere olan etkilerinin hissedilmesi için birkaç yıl daha geç olmuştur.

Uluslararası sermaye hareketlerini takip eden IFF' nin son raporuna göre, 2014 sonrası süreçte küresel sermaye hareketlerini incelemek yerinde olacaktır. 2014 yılında yükselen piyasalar olarak adlandırılan ülkelerden gerçekleşen para çıkışı 111 milyar dolardır. 2015 yılında bu çıkış yapan tutar 735 milyar dolardır. 2015 yılı, 1988 yılından beri ilk kez net sermaye çıkışı yaşanan yıl olmuştur (Akçay ve Güngen, 2019).

Yaşanan sermaye çıkışları, yerli paranın değersizleşmesi sonucunu doğurur. Aslında yerli paranın değersizleşmesi durumuna iyi tarafından bakmak gerekirse, ihracatı arttırıcı etkisi vardır. Fakat küresel krizin olduğu ortamda dünya ticaretinde daralma yaşandığından dolayı, ihracatı arttırıcı etkisi çok sınırlı bir oranda kalmaktadır. Yerli paranın değerindeki ani ve sert düşüşleri engellemek amacıyla merkez bankaları, ciddi rezerv kayıplarına uğramaktadır. Sermaye girişlerinde artış yaratmak üzere faiz artış baskısı da oluşmaktadır. Ayrıca dövizin ülkeden çıkması nedeniyle değerlenmesi sonucunda, ithalatı azaltarak enflasyonun da artmasına neden olmaktadır. Bütün bu gelişmeler ile ekonomik büyümesi hız kaybeden ülkelerde yaşanacak enflasyon artışıyla stagflasyon riski ortaya çıkacaktır. Bu esnada özel sektör işletmelerinin döviz cinsinden borçlarında artış olacaktır ki, oluşacak ilk kur değişiminden en çok o işletmeler etkilenecektir.

Türkiye, 1980'lere kadar ithal ikameci politika ile ekonomik olarak gelişmeyi hedeflese de, büyük sermayenin yatırım kararlarına müdahale edilmesiyle yatırımların verimli alanlara yönlendirilememesi sonucu başarılı olamamıştır. Dışarıya daha az bağımlı olunması amaçlanarak başlanan bu ithal ikameci politika, başlayan bir dış borç krizi sonucunda 1980 askeri darbesi ile son bularak ekonomi serbestleştirilmiştir. Ekonomik serbestleşme sonucunda sermaye girişleri olmuştur. Bu sermaye girişleri ekonomik büyümeyi desteklerken kurun değerlenmesiyle artan dış açık problem teşkil etmiştir. Bunun sonucunda sermaye ekonomiden çıkarak çöküşlere sebep olmuştur. 1980'lerden sonra oluşan bu kısır döngü, kamu borcunu

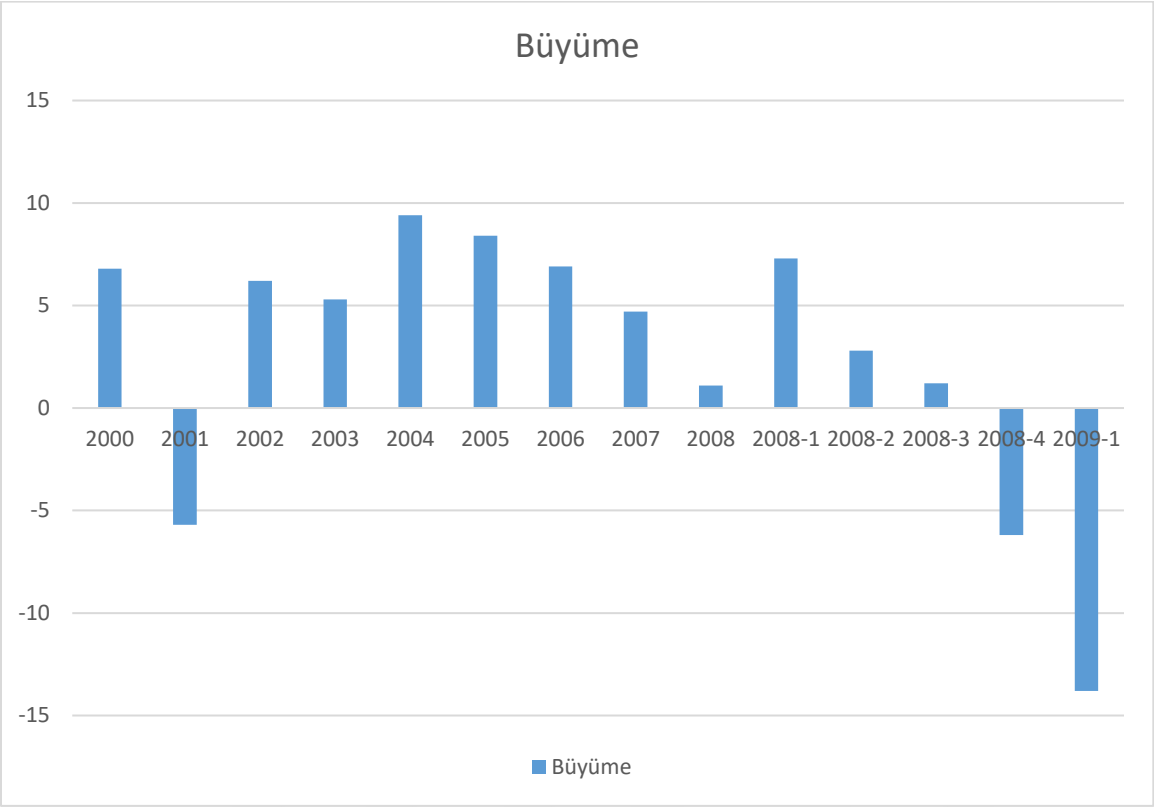
ödemede yaşanan sıkıntılar ve bankacılık sisteminin zayıf olması sebeplerini de ekleyince, en büyük ekonomik krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Fakat 2001 krizi ile 2008 küresel krizi arasında yaşanan dönem, önceki dönemlerden farklı olarak düşük enflasyon, kamu borcu/GSYH oranının çok azaldığı, sermaye girişleri ve portföy yatırımlarının arttığı ve bunlara bağlı olarak da ekonomik büyümenin olduğu güçlü bir dönem olduğu söylenebilir. 2001 krizinden sonra iç talep artışının da etkisiyle kapasite kullanım oranları artmıştır. Ancak bu artış, kredi genişlemesiyle sağlanmıştır (Akçay ve Güngen, 2019).

2001 yılında yaşanan krizden sonra IMF ile anlaşma yapılarak ülkeye yabancı sermaye yatırımlarının gelmesi sağlanmıştır. 2002 ve 2003 yıllarında GSYİH' da ortalama %6 büyüme oranı gerçekleşmiştir. 2004 yılında %9,5 büyüme oranı sağlanarak ekonomide iyileşme sinyalleri verilmiştir. 2005 yılında GSYİH büyümesi ortalama %8,4 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında ise yıllık ortalama %7 gerçekleşerek, 2004 ve 2005 yıllarının gerisinde kalınmıştır. Küresel kriz öncesi dönem incelendiğinde; 2001 yılında yaşanılan krizden sonra hızla bir toparlanma dönemine girilmiştir ve bu dönemde GSYİH' da oldukça yüksek büyüme oranları gözlenmiştir.

2008 yılına gelindiğinde; ilk yüksek büyüme olmasına rağmen daha sonraki ikinci ve üçüncü çeyreklerde azalan bir büyüme göze çarpmaktadır. İlk çeyrek büyümesi %7, ikinci çeyrek %2,9 ve üçüncü çeyrekte ise %0,9 olarak gerçekleşmiştir. Son çeyrekte ise küresel krizin de etkisiyle büyüme oranı %-7 olarak negatife dönmüştür.

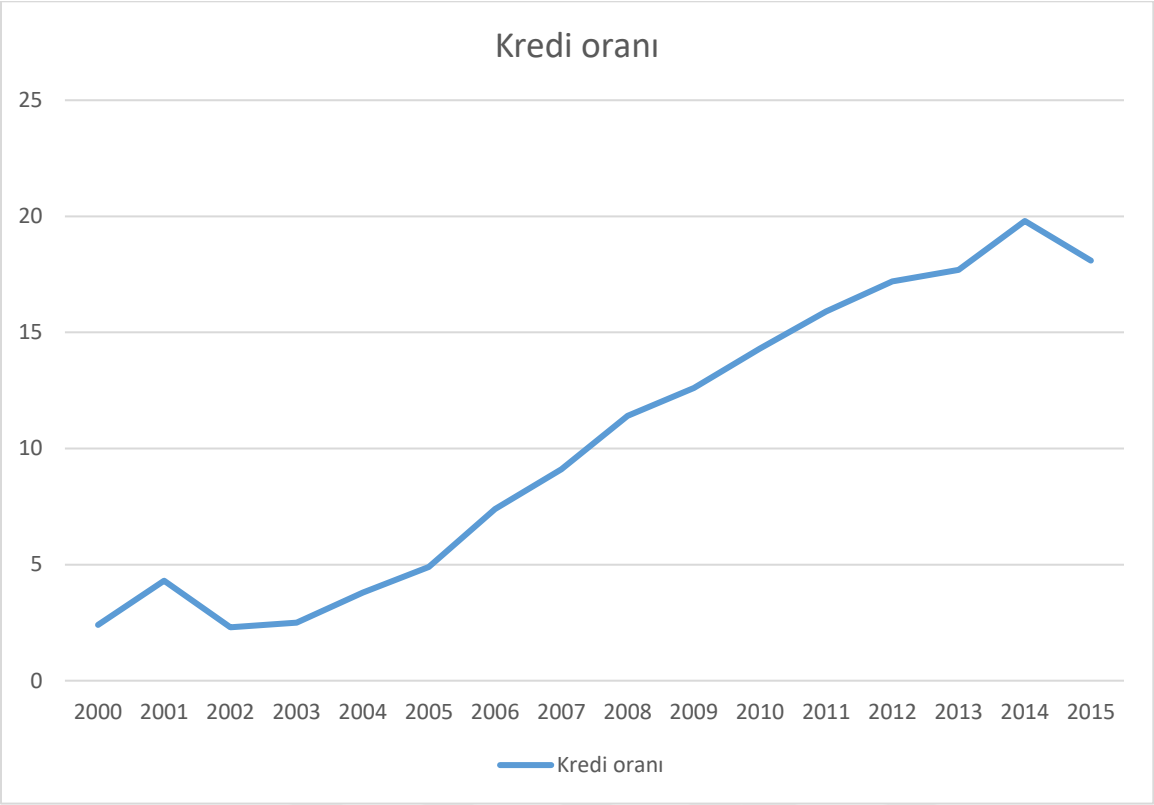
Grafik 3.1 Türkiye'de Yıllar İtibariyle GSYİH Büyüme Oranı

Kaynak: TÜİK

1990'lı yıllarda devlete borç vererek kazanç sağlayan bankaların, 2001 krizi sonrasında kamunun borçlanma gereği azalması ile başka faaliyet alanları bulması gereklilik olmuştur. Bu esnada hayat şartlarının kötüleşmesi ile düşük gelirli kişilerin borca ihtiyacı doğmuştur. Bu iki zorunluluk neticesinde düşük gelirli kişiler finansal sisteme dâhil olarak iç talep genişlemesi oluşmuştur. Bu iç talep artışı, hane halkının borçlanması sonucunda olmuştur.

Grafik 3.2Türkiye Hane Halkı Borcunun GSYH'ya Oranı

Kaynak: (Tradingeconomics, 2020/f).

2008'in son döneminden 2009 yaz dönemine kadar sermaye girişi yok denecek kadar azdır. Aynı zamanda portföy yatırımları da ülkeden çıkış yapmıştır ve yabancı yatırımlarında da çok büyük düşüşler gözlenmiştir. 2009-2010 yıllarından sonra dünya piyasalarında kredi piyasasının canlandırılması amacıyla merkez bankaları faizlerini çok düşük seviyelere çekmişlerdir. Bu da sermayenin, yüksek faiz veren geç kapitalistleşmiş ülkelere dönmesine sebep olmuştur. Türkiye'ye de sermaye girişi yaşanmıştır ve bu da yurt içinde de faiz düşüşüne yol açmıştır. Bu sermaye girişleri nedeniyle 2010 yılında %9,2, 2011 yılında da %8,8'lik büyüme rakamları yakalanmıştır (Akçay ve Güngen, 2019). Bu dönemin de büyük sorunu Türk Lirası'nın değer kazanmasıyla ithalatın ve buna bağlı olarak cari açığın yüksek miktarda artmasıdır. Aynı zamanda tüketici kredilerindeki genişleme ile iç talep canlandırılmıştır ve ekonomik büyüme sağlanmıştır. Fakat bu canlanma cari açığın artmasını da tetiklemiştir. Türk Lirası'nın değerli olması, özel sektörün döviz üzerinden borçlanmasına neden olmuştur. Bu da bütün ekonomi üzerinde bir kur riski oluşturmuştur. 2012 yılında dünya ekonomisinin yavaşlaması, Avro Bölgesi ekonomisinin daralması ve yurtiçi kredi genişlemesinin sınırlandırması sonucunda Türkiye'de de büyüme oranı büyük miktarda düşmüştür.

Tablo 10 Kriz Döneminde Makroekonomik Göstergeler

Dönem	Reel GDP Büyüme Oranı (%)	Kapasite Kullanım Oranı (%)	Sanayi Üretim Endeksi	İmalat Sanayi Üretim Endeksi	Reel Kesim Güven Endeksi	Tüketici Güven Endeksi	İşsizlik Oranı (%)	İhracat (Milyon $)	İthalat (Milyon $)	Enflasyon Oranı (%)
2007-1	8,3	80,1	92,0	93,0	115,2	94	9,9	25.460	-43.874	2,4
2007-2	3,2	82,8	100,4	102,3	108,9	96,3	8,5	27.137	-42.197	1,5
2007-3	3,6	81,8	100,4	100,1	109,8	98,6	8,7	27.857	-41.477	0,4
2007-4	5,5	82,3	102,9	104,6	101,4	95,4	9,5	26.818	-42.516	4
2008-1	7,2	80,3	99,1	99,6	105,4	87,2	10,4	35.183	-47.320	3,1
2008-2	2,3	82,1	104,6	106,2	98,3	75,5	8,7	37.671	-54.418	2,8
2008-3	1	78,7	99,4	98,2	85,2	79,2	9,4	38.990	-55.171	0,8
2008-4	-5,9	71,4	90,4	90,1	52,3	71	11,5	28.956	-36.912	3,1
2009-1	-14,4	64,1	77,0	74,6	67,8	73,4	14,5	26.130	-27.396	1,1
2009-2	-6,7	70	88,6	88,2	99,4	83,1	12,9	25.293	-32.102	0,8
2009-3	-1,5	70,7	91,1	88,8	97,8	81,9	12,4	27.220	-36.645	0,3
2009-4	3,1	70,7	97,9	97,8	92,2	79,2	12,3	31.017	-38.411	4,2
2010-1	7	68,1	90,3	89,7	110,6	86,6	13,3	28.471	-47.744	3,9
2010-2	8,1	74,9	101,1	101,8	111,7	91,3	10,5	27.113	-46.067	-0,3
2010-3	8,7	75,2	100,9	99,1	110,3	93,6	10,3	28.790	-45.347	1,2
2010-4	9,7	76,7	107,7	109,4	106,9	94,4	10,4	29.510	-46.386	1,6
2011-1	11,7	74,9	103,7	104,1	114,4	95,5	10,6	32.369	-60.210	1,6
2011-2	11,5	78,8	110,9	112,7	112,7	96,3	9	34.046	-61.568	1,9
2011-3	11,6	77,8	109,9	108,8	110,7	95,8	8,4	33.727	-59.891	1,1
2011-4	9,9	76,8	115,7	116,7	107,1	92,5	8,6	34.766	-59.171	5,6
2012-1	6,8	74,6	107,7	106,9	107,1	93,4	9,3	36.757	-59.136	1,5
2012-2	5	76,4	114,9	116,5	105,4	90,6	7,7	38.115	-60.494	-0,4
2012-3	3,6	77	112,0	110,3	103,6	90,3	8	38.434	-58.817	1,4
2012-4	4,2	76,7	116,8	118,4	100,7	88,1	8,7	39.154	-58.097	2,7
2013-1	8,5	75	109,1	109,7	104,1	92	9,6	39.484	61.233	2,6
2013-2	9,8	77,5	118,6	120,9	104,1	94,2	8,3	40.644	69.221	1,3
2013-3	8,9	77,8	116,3	116,1	103,5	94,1	8,9	39.487	64.414	1
2013-4	6,9	78,1	121,2	123,4	105,5	94,9	9,3	41.861	69.954	2,3
2014-1	8,7	74,5	115,3	116,0	100	91,3	10,1	42.194	60.253	3,5
2014-2	2,9	75,6	121,9	123,6	100,2	95,2	9	42.223	60.461	2,1
2014-3	3,7	74,9	120,6	119,5	99,9	93,5	10,1	40.510	62.516	0,7
2014-4	5,9	75,1	124,2	126,1	99,1	91	10,7	41.572	63.913	1,6
2015-1	3,6	74,4	116,7	117,5	97,7	88,5	11	38.971	54.366	3
2015-2	7,2	76,8	126,3	129,1	95,8	87,8	9,57	38.166	55.815	1,7
2015-3	5,8	78,1	120,9	120,0	94,2	84,9	10,1	35.332	51.310	1,4
2015-4	7,5	78,1	133,4	136,3	99,1	91,7	10,6	38.507	52.128	2,4

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Dış kaynakların temininde sıkıntıların yaşanması ve dış talebin azalmasıyla ekonomik faaliyetleri ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır. Ekonomik büyümenin yavaşlamasıyla birlikte sanayi üretiminde de ciddi düşüşler yaşanmıştır. Sanayi üretim endeksi verilerine göre Ocak 2008'de 104,2 olan endeks, Şubat 2009'da 84,6 seviyelerine kadar düşmüştür. Sanayi üretimindeki durumu anlamak için incelenecek diğer önemli veri de imalat sanayi kapasite kullanım oranıdır. 2008 yılının Ocak ayında %80,3 olan imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2009 yılının Ocak ayında %63,8 seviyesine kadar gerilemiştir. 2009 yılındaki üretim rakamları incelendiğinde, Türkiye, sanayisinin ¼'ünü kaybetmiştir.

Küresel mali krizin güven ortamını ve beklentilere olan etkisini görmek için, tüketici güven endeksi ve reel kesim güven endeksi verilerinin incelenmelidir. TCMB verilerine göre Ocak 2008'de 92,1 olan tüketici güven endeksi Kasım 2008'de 68,9'a düşmüştür. Reel kesim güven endeksinde de tüketici güven endeksinde olduğu gibi düşüşler bulunmaktadır. TCMB verilerine göre 2008 yılının Ocak ayında 104,2 olan reel kesim güven endeksi Aralık ayına gelindiğinde 52,3 olmaktadır.

Krizle birlikte Eylül 2008' den itibaren işsizlik oranının sürekli arttığı görülmektedir. İşsizliğin Şubat 2009'da zirveye ulaştığı oran, yüzde 16,1'dir. Mart 2009'dan itibaren düşmeye başlayan işsizlik oranı yüzde 13'e gerilemiştir. 2009 yılından itibaren, sanayi üretim endeksi ve kapasite kullanım oranında artışlar olmasına rağmen, işsizlik oranının yüzde 13-14 civarında olması, Türkiye'de yapısal ve kalıcı bir işsizlik sorunu olduğunu, krizin de bu oranı daha ciddi boyutlara taşıdığı görülmektedir.

Aralık 2008'de, bir önceki yıla göre toplam ihracat yüzde 21 azalarak 8,3 milyar dolar, ithalat yüzde 29 azalarak 10,9 milyar dolar düzeyine, AB ülkelerine olan ihracatta yüzde 39 oranında düşmüştür. Aralık 2007'de yüzde 60 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, Aralık 2008'de yüzde 68'e yükselmiştir. Bu veriler ışığında, ihracat oranımız ithalat oranımız kadar azalmayarak ihracatın ithalatı karşılama oranının yükselmesine ve dış ticaret açığının azalmasına sebep olduğu görülür.

2008 yılının dördüncü çeyreğinden sonra toplam talepteki büyük oranda azalma ve emtia fiyatlarındaki düşüş dünyadaki bütün ülkelerin enflasyon oranlarını hızla düşürmüştür. Bu dönemde Türkiye'deki enflasyonda da gerileme görülmektedir. Türkiye'de finans sektöründeki nispeten sağlam yapıya rağmen, ihracatın genellikle dış konjonktüre duyarlı ürünlerden meydana gelmesi, değişen global kredi şartlarına bağlı üretim yapısı ve yüksek kapasite ile kriz

dönemine girilmiş olması iktisadi faaliyetlerin daha büyük oranda daralmasına sebep olmuştur. Bu süre zarfında sıkılaşan finansal şartların beraberinde yaygınlaşan global bir belirsizlik ortamı ve tasarrufların artması eğilimiyle iç talepte de büyük bir düşüş yaşanmıştır. Türkiye'de krizin başladığı dönem olan Eylül 2008'den itibaren enflasyon, ilk etapta artmış, fakat Kasım 2008'de düşüşe geçmiştir. 2009 yılının ilk üç aylık döneminde, iktisadi faaliyetlerin daralmasıyla enflasyonda yavaşlama başlamıştır. 2009 yılının son üç aylık döneminde enflasyonun artışındaki temel unsurlar; iç ve dış talebin yükselmeye başlaması ve gıda fiyatlarındaki çok yüksek oranlı artıştır. Bu dönemde, iktisadi canlılık için desteklenen geçici vergi indirimi uygulamasının sona ermesi ve petrol ile diğer emtia fiyatlarının artması gibi gelişmeler de enflasyonu yukarı yönlü olarak etkilemiş, böylece 2009 yılının son üç ayında yıllık enflasyon %5,27 oranından %6,53 düzeyine yükselmiştir.

Mayıs 2013 yılında ABD ekonomisinde olan gelişmelere bağlı olarak FED' in tahvil alımlarında durmaya gidebileceğini açıklamasıyla, Türkiye' nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelere fon girişlerinde bir azalma olmuştur. Bu dönemde Gezi Direnişi olması da doların artması konusunda sebep olarak gösterilmiştir. FED' in 18 Aralık 2013'te, Ocak 2014'te tahvil geri alımını azaltacağını açıklamasıyla Türk Lirası, dolar karşısında %10 değer kaybetmiştir. FED' in mayısta yaptığı açıklamadan 2014 Ocak ayına kadar %25 değer kaybetmiştir. Özel sektörün döviz cinsinden borçları, kurun da etkisiyle iyice artmıştır. Bu aşamada faizlerin arttırılması, iç talebin ekonomik büyümeye olan etkisini azaltacak inşaat sektörü gibi alanları olumsuz etkileyecekken, liranın değer kaybında ise döviz cinsinden borçlanmış firmaların iflası söz konusu olacaktır.

Firmaların, 2013 yılındaki döviz açık pozisyonu 165 milyar dolarken, 2015 yılındaki açık pozisyonu 176 milyar dolara; hane halkı finansal borçlar 2014 yılında 374 milyar TL'den 2015 yılında 430 milyar TL'ye yükselmiştir (TCMB, 2015).

3.1 Türkiye'deki İşsizlik

Uzun yıllardır Türkiye'de işsizlik, ekonomik büyüme veya ekonomik kalkınmanın gölgesinde kalmıştır. Ekonomik kalkınma sağlandığı takdirde işsizliğin de çözülecek bir sorun olarak görüldüğü söylenebilir. Fakat işsizlik, bu şekilde düşünüldüğünden dolayı, asla çözülememiştir. Günümüzde işsizliğe karşı önlemlerin alınması da işsizliği çözememiştir.

Tablo 11 Türkiye 1923-2017 Arası İşsizlik Oranları

YIL	İŞSİZLİK ORANI	YIL	İŞSİZLİK ORANI	YIL	İŞSİZLİK ORANI	YIL	İŞSİZLİK ORANI	YIL	İŞSİZLİK ORANI
1923	9,1	**1942**	3,4	**1961**	3,4	**1980**	8,3	**1999**	7,7
1924	6,9	**1943**	2,9	**1962**	3,4	**1981**	7,3	**2000**	6,5
1925	5,3	**1944**	3,1	**1963**	3,4	**1982**	7,2	**2001**	8,4
1926	5,1	**1945**	3,1	**1964**	3,5	**1983**	7,9	**2002**	10,3
1927	4,2	**1946**	2,7	**1965**	3,7	**1984**	7,8	**2003**	10,5
1928	3,8	**1947**	2,5	**1966**	3,6	**1985**	7,3	**2004**	10,8
1929	3,2	**1948**	2,3	**1967**	4,8	**1986**	8,1	**2005**	10,6
1930	3,2	**1949**	1,8	**1968**	5,2	**1987**	8,5	**2006**	10,2
1931	4,5	**1950**	1,5	**1969**	5,9	**1988**	8,4	**2007**	10,3
1932	4,5	**1951**	1,7	**1970**	6,4	**1989**	8,6	**2008**	11
1933	3,9	**1952**	1,9	**1971**	6,8	**1990**	8	**2009**	14
1934	3,2	**1953**	2,8	**1972**	6,3	**1991**	8,2	**2010**	11,9
1935	3,3	**1954**	3,2	**1973**	6,8	**1992**	8,5	**2011**	9,8
1936	2,9	**1955**	3,1	**1974**	7,3	**1993**	8,9	**2012**	9,2
1937	2,7	**1956**	3,2	**1975**	7,6	**1994**	8,5	**2013**	9,7
1938	2,1	**1957**	2,8	**1976**	9	**1995**	7,6	**2014**	9,9
1939	2,1	**1958**	2,9	**1977**	10	**1996**	6,6	**2015**	10,3
1940	2,4	**1959**	2,9	**1978**	10,1	**1997**	6,8	**2016**	10,9
1941	3	**1960**	3,1	**1979**	8,9	**1998**	6,9	**2017**	10,7

Kaynak: (Biçerli, 2000).

Tablo 10'da da görüleceği üzere, henüz planlı bir üretim ve ekonomik bir sistemi olmayan bir ülke için 1923 itibariyle işsizlik oranı %9 civarındayken, 1930'lu yıllarda bu oran ortalama %3'e kadar düşmüştür. 1940'lı yıllara gelindiğinde işsizlik oranı ortalama %2,5 dolayındadır. Hatta 1950'lerin başında %1,5'e kadar düşmüştür. 1970'lere kadar işsizlik ortalama %3 civarındadır. Fakat 1970'li yıllar işsizliğin yükselmeye başladığı yıllar olmuştur. 1960'lardan sonra işsizliğin artmasında küreselleşmenin ve Türkiye'nin sosyal yapısındaki değişimler sayılabilir. Hızlı bir kentleşme sürecine girilmesi, iç göç, iç göçten kaynaklanan gecekondulaşma, tarımda çalışan kadın işçilerin işsiz kalması, ev temizliği gibi kayıt dışı istihdamdaki artış ve çocuk işçilerin çoğalması sayılabilir (GÜNEY, 2009). 1977 yılına gelindiğinde işsizlik oranı ilk kez çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Genel olarak 1980'lerin

başından 1990'ların ortalarına kadar işsizlik sürekli artış göstermiştir. 1990'ların ortasından 2000'li yılların başına kadar işsizlik oranında bir düşüş gözlenmektedir. Fakat 2002'den bu yana yüksek bir işsizlik oranı ile mücadele ettiğimizi söyleyebiliriz. Özellikle 2008 küresel krizinden sonra %14 ile rekor seviyeye ulaşılmıştır. Bu rakamlara baktığımızda, "İşsizlik, Türkiye'nin büyük bir sorunudur" demek yanlış olmayacaktır.

Tablo 12 İstihdam Edilenlerin Faaliyet Kolları ve Dağılımı (2005-2016)

YIL	TARIM	SANAYİ	İNŞAAT	HİZMET
2005	25,5	21,6	5,6	47,3
2006	23,3	21,9	6	48,8
2007	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	22,4	22	6	49,5
2009	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	21,1	20,5	7,4	51
2015	20,6	20	7,2	52,2
2016	19,5	19,5	7,3	53,7

Kaynak: (TÜİK, 2020).

Sektörel bazlı istihdam oranlarına baktığımızda, 2005 yılından 2016 yılına kadar tarım sektöründe istihdam edilenlerde büyük bir düşüş görülmektedir. Yani tarımda çalışan kişilerin sayısında hemen hemen %20'lik bir düşüş söz konusudur. Sanayi sektörünü incelediğimiz zaman bu sektörde de bir düşüş söz konusudur. İnşaat sektörü ve hizmet sektörlerinde az da olsa düzenli bir artış olmuştur. Fakat burada ilginç olan bir durum vardır. Tarım ve sanayi sektörü, üretim sektörleridir. Tarım sektöründe istihdam azalırken sanayi sektöründe artış olması beklenir. Burada iki sektörde de düşüş gözlenmektedir. Üstelik hizmet sektöründe artış vardır. Yani üretim düşerken, hizmetler sektörüne istihdam kayması yaşanmaktadır. Sanayileşmesini tamamlayamamış bir ülkede üretim sektörlerinde istihdam azalması yaşanırken hizmetler sektöründe istihdam artışı olması yapısal bir bozukluğa işaret etmektedir.

Tablo 13 Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İşsizlik Tablosu (2000-2013)

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Okuma-yazma bilmeyenler	**KADIN**	5	1,7	2,3	1,6	1,7	2,5	3
	ERKEK	11,4	8,9	10,1	11	12,4	14,1	17,6
	TOPLAM	7	4,3	4,9	4,8	5,2	6,3	8
Lise altı eğitimliler	**KADIN**	9,1	9,1	9,7	10,6	9,9	11,3	14,2
	ERKEK	11,9	11,6	12,4	11,9	12,8	13,8	17,3
	TOPLAM	10,6	10,6	11,4	11,2	11,6	12,5	15,9
Lise ve dengi mezunlar	**KADIN**	20,5	24,7	23,6	21,9	21,5	20,6	26,1
	ERKEK	10,6	12,6	11,1	10,3	10,4	10,5	13,9
	TOPLAM	12,8	15,4	13,8	12,9	12,9	12,9	16,8
Yüksekokul veya fakülte	**KADIN**	15,3	17	14,1	13	13,9	14,3	16,3
	ERKEK	8,9	9,8	7,9	7,7	7,4	8,1	9,6
	TOPLAM	11,1	12,2	10	9,6	9,7	10,3	12,1

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Okuma-yazma bilmeyenler	**KADIN**	2,4	2	1,4	2,3	3	2,9	3,2
	ERKEK	13,7	10,7	9,9	11,6	13,6	11,3	11,8
	TOPLAM	6	4,6	3,9	4,9	6,3	5,3	5,7
Lise altı eğitimliler	**KADIN**	12,7	10,7	10,1	11,2	9,3	10,1	11
	ERKEK	14,3	11,2	10,6	10,9	9,5	10	9,8
	TOPLAM	13,1	10,6	10	10,5	9,4	10	10,2
Lise ve dengi mezunlar	**KADIN**	23,7	20,6	19,2	20,3	19,2	19,2	20,8
	ERKEK	11,6	8,9	8,4	8,2	8,7	8,6	9,6
	TOPLAM	14,6	11,8	10,9	11,2	10,3	11,3	8,8
Yüksekokul veya fakülte	**KADIN**	15,9	15,2	14,7	15,1	15,5	16,3	16,9
	ERKEK	8	7,6	7,2	7,4	7,6	7,6	8,8
	TOPLAM	11	10,4	10,1	10,3	10,6	11	12

Kaynak: (TÜİK, 2020).

Tablo 12'ye bakarak Sosyal Sigortalar Kurumu'na kayıtlı olan okur-yazar olmayanların oranı %6 civarında görülmektedir. Kayıt dışı ekonomide sigortasız olarak çalışanları da göz önünde bulundurursak bu oran oldukça yüksektir. Bu durum da ülkemizdeki eğitim sisteminin çok güçlü olmadığını gösterir. Ayrıca yıllar ilerledikçe işsizlik oranı artan yükseköğrenim mezunları göze çarpmaktadır. Bu durumun iki açıklaması olabilir; ya yeni istihdam alanlarının

açılmamaktadır veya yükseköğrenim mezunlarının yeterli eğitimleri bulunmamaktadır. Çünkü iyi seviyede yabancı dil bilgisi veya bilimsel veya teknik donanımı olan kişiler, özel sektör tarafından istihdam edilmektedirler. Sonuç olarak istihdam alanları yetersiz veya eğitim sistemi yetersiz sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca mezuniyet durumu fark etmeksizin bakıldığı zaman, kadınların işsizlik oranının erkeklerden çok daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu da kadın istihdamı için gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Tablodan çıkarılabilecek bir diğer önemli sonuç ise; işsizliğin önemli bir bölümünü eğitimli nüfusun oluşturmasıdır. Eğitim ile istihdam arasındaki uyuşmazlık da istihdam da yapısal bir bozukluk olduğu sonucunu bir kez daha karşımıza çıkarmaktadır. Sonuç olarak işgücü arzı ile işgücü talebi arasında sadece nicelik olarak değil, nitelik olarak da uyuşmazlık bulunmaktadır.

Bir diğer husus da, okur-yazar olmayanlar ve lise altı mezunlarının en az işsizlik görülen gruplar oluşudur. Bu iki grubun işsizlik oranın düşük olması; ülkede yüksek teknoloji ve ileri bilim gereken sanayinin gelişmediğini açıkça göstermektedir.

Tablo 14 Türkiye'de Kentsel ve Kırsal İşsizlik Durumu (2003-2016)

	Türkiye (%)			**Kent (%)**			**Kır (%)**		
Yıllar	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**
2003	10,1	10,7	10,5	18,3	12,6	13,8	4,2	7,9	6,5
2004	11	10,8	10,8	17,9	12,5	13,6	3	6,8	5,5
2005	11,2	10,5	10,6	17	11,6	12,8	3,6	7,7	6,3
2006	11,1	9,9	10,2	16,4	11	12,2	3,9	7,4	6,2
2007	11	10	10,3	16,1	10,8	12	3,8	8,3	6,8
2008	11,6	10,7	11	16,6	11,6	12,8	4,3	8,7	7,2
2009	14,3	13,9	14	20,4	15,3	16,6	5,3	10,7	8,9
2010	13	11,4	11,9	18,7	12,6	14,2	4,6	8,7	7,3
2011	11,3	9,2	9,8	16,5	10,2	11,9	3,6	7	5,8
2012	10,8	8,5	9,2	15,5	9,4	11,1	3,5	6,5	5,5
2013	11,9	8,7	9,7	16,4	9,5	11,5	4,5	7	6,1
2014	11,9	9	9,9	-	-	-	-	-	-
2015	12,6	9,2	10,3	-	-	-	-	-	-
2016	13,7	9,6	10,9	-	-	-	-	-	-

Kaynak: (TÜİK, 2020).

Tablo 13 incelendiğinde, kırsal işsizlik oranının kentsel işsizlik oranının hemen hemen yarısı olduğu görünmektedir. Hatta bazı yıllarda bu fark daha fazladır. Ayrıca kırsal alanlarda kadın işsizlik oranının, erkek işsizlik oranından çok daha düşük olduğu görülmektedir. Buna rağmen kentsel alanlarda ise, kadın işsizlik oranı erkek işsizlik oranından çok daha fazladır. Kırsal alanda düşük işsizlik olma sebebi de kadın işsizlik oranının çok düşük olmasıdır. Bunun büyük bir sebebi, kadınların kırsal alanda çok daha kolay istihdam edilebilir olmasıdır. Büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Fakat kentlerde kadınlar iş bulmakta zorlanmaktadırlar. İşverenler, genellikle doğum yapma ve çocuğa bakma sebebiyle izin günleri artacağından dolayı kadın çalışana gereken önemi vermemektedirler. Ayrıca kentlerde kayıt dışı istihdamın çok fazla olması nedeniyle kadınların işsizlik oranı artmaktadır. Özellikle temizlik, çocuk ve hasta bakımı gibi işlerde kayıt dışı çalışmalar oldukça fazladır.

3.2 Türkiye'de Uygulanan İstihdam Politikaları

Türkiye'de işsizlik sorununu her zaman, ekonomik kalkınma sürecinde halledilebilecek bir sorun olarak algılanmıştır. Fakat yıllar içinde, işsizliğin sosyal boyutu düşünülmeden hareket edildiği için, işsizlikle mücadele de başarısız olunmuştur. İşsizlik ile ilgili olarak uygulanan politikalara dönem bazlı olarak bakmak daha yerinde olacaktır. Çünkü her dönemin işsizlik oranı ve işsizlik yapısı farklı olmaktadır.

3.2.1 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan İstihdam Politikaları

1960'lı yılların başından 1980 yılına kadar Türkiye ekonomisinde ithal ikameci politikalar uygulanmıştır. Bu dönemde yapılan üretimin amacı; kendine yeten bir ülke, üretimde önceliğin temel ve ara mallara verilmiş olduğu, piyasada daha çok devlet destekli KİT'lerin ve özel sektör yatırımlarının da teşvik edildiği sanayi işletmelerinin olduğu, yani ithal yerine yerli üretimin olduğu politikalar benimsenmiştir. Bu dönemde işsizlik, belli başlı bir sorun olarak görülmemiştir. Ekonomik büyüme ve sanayileşmenin, işsizliği azaltacağı görüşü hâkimdir.

3.2.2 1980-2000 Yılları Arasında Uygulanan İstihdam Politikaları

24 Ocak 1980'den itibaren ithal ikameci sanayileşme planından, ihracata dayalı sanayileşme planına geçilmiştir. Ekonomi politikasında yaşanan bu değişim, istihdam politikalarında da değişiklik olmasına yol açmıştır. Ayrıca bu benimsenen ihracata dayalı sanayileşme politikasının en büyük özelliği, fiyatların, piyasadaki denge tarafından kendiliğinden oluşmasıdır. Her mal ve hizmet için piyasanın belirlemiş olduğu fiyatlar, tüm ekonomik

işlemlerde geçerli olacaktır. Yatırım planları, üretim planları gibi faaliyetler bu fiyatlara göre yapılacak, karlı görülen girişimler yapılacaktır.

Ayrıca bu ihracata dayalı sanayileşme modelinde ekonomik büyüme, dış ticarette büyüme ile doğru orantılıdır. Dış ticarette rekabeti geliştirebilmek için, ürünlerin fiyatlarının düşük olması gereklidir. Fakat üretilen ürünün ihraç edilebilmesi için öncelikle yurt içinde talebinin azaltılması sağlanmalıdır. Bunun için de, ücret düzeyinin aşağı çekilmesi gerekmektedir. Bu sayede düşük maliyetli işgücü ve ucuz ürün üretilebilecektir. Fakat bu düşük maliyetli işgücünün sürekliliği önemlidir. Bunun için de işçi hakları ve toplu pazarlıkları kontrol etmek gereklidir. Demokratik ortamda da bu zor olacağı için, 12 Eylül 1980 günü Askeri müdahale ile sendikal faaliyetler askıya alınmış ve toplu pazarlık süreci sonlandırılmıştır. Hükümetin istikrar paketini koruma çabasıyla 1980 yılında toplu pazarlık süreci sonlanması ile reel ücretler sürekli bir düşüş kanalı içine sokulmuştur. Bu şekilde sosyal devlet anlayışından uzaklaşılması, KİT'lerin özelleştirilmesiyle de devletin işveren olarak ekonomiden uzaklaşması, istihdamın ve işsizlik sorununun çözülmesi işini özel sektöre bırakmasına sebep olmuştur.

1990 sonrasında çalışma hayatında popülist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Verimlilik artışı dışında ücretlerin yükseltilmesi ve hükümetlerin erken emeklilik politikaları ile sosyal güvenlik çalışma hayatında aksaklıklar meydana gelmiştir. Kamuda tüketim harcamalarının artmasına paralel olarak, bütçe dengesi bozulmuştur. Bu kamu harcamalarının yapılması için para arzı arttırılmış ve borçlanma yoluna gidilmiştir. Sonuç olarak faiz oranları ve enflasyonlar hızla yükselmiştir. Bu gelişmelerin yaşanması özel sektörün yatırımlarını azaltmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin hepsi, istihdamı olumsuz yönde etkilemiştir.

3.2.3 2000 Sonrası İstihdam Politikaları

2000 sonrası dönemde daha piyasa odaklı bir ekonomi politikası uygulanmıştır. Ayrıca kamunun piyasadaki ağırlığı azalmıştır. Daha endüstriyel bir üretim modeli belirlenirken tarımın önemi de oldukça azalmıştır. Bu dönüşümlerle birlikte işgücü piyasalarında ve buna bağlı olarak da istihdam yapısında ve sektörel dağılımlarda değişimler olmuştur. Bu süreçte küresel rekabete ayak uydurabilmek için daha yüksek vasıflı ve rekabetçi bir işgücü beklentisi oluşmuştur.

2000'li yıllardaki temel istihdam politikasını; yatırımların arttırılmasıyla istikrarlı bir ekonomik büyümenin sonucunda istihdam yaratılması ve işsizliği azaltmak olarak özetlemek mümkündür.

2008 küresel krizi ile başlayan durgunluk döneminde, vergi indirimleri ve arttırılan kamu harcamaları ile canlandırma politikaları uygulanmıştır. Ayrıca işverenlere, personelleri istihdam ettirmeleri karşılığında teşvikler vermek yerine, kadın ve genç işsizliği önlemek adına aktif istihdam politikaları uygulanmıştır. Kıdem tazminatına yönelik düzenlemeler getirilerek haksız yere isten çıkarmaların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kısa çalışma ödeneği fonu oluşturularak işlerin durgun olduğu dönemde, çalışanlar desteklenmiştir. Bununla birlikte yarı zamanlı işler yasal hale getirilmiştir.

2008 küresel krizinde işsizliği azaltmak için şu önlemler alınmıştır (Korkmaz, Avsallı, Korkut, Güner ve Tetik, 2013):

- Hazine ve İşsizlik Sigorta Fonu'ndan, işverenlerin maliyetlerini düşürmek amacıyla sosyal sigorta prim ödemeleri karşılanmıştır.
- İşkur tarafından uygulanan Aktif istihdam programlarının kapsamı genişletilmiştir.
- Kadın ve genç işsizlerin istihdam edilmesini kolaylaştırmak amacıyla, sosyal güvenlik primleri düşürülmüştür.
- Piyasanın talebini de arttırmak amacıyla işsizlik sigortası ödemelerinde artış yapılmıştır.
- 2008, 2009 ve 2010 yıllarında kısa çalışma ödeneklerinde ve yararlanma sürelerinde artış yapılmıştır.
- Toplum yararına çalışma programları hayata geçirilmiştir.

Ayrıca 2000'li yıllarda vergi teşvikleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu şekilde gelişmişlik düzeyi diğer bölgelere göre daha düşük yerlerin kalkınması ile birlikte ekonomik kalkınma ve istihdamın arttırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla bu amaçla bazı bölgelerde vergi teşvikleri, sigortalı çalışanların prim teşvikleri, kullanılan enerji desteği, bedelsiz arsa veya arazi sağlanması şeklinde destekler verilmiştir.

4 SONUÇ

2008 küresel kriz ile birlikte finansal piyasaların yanında işgücü piyasaları da olumsuz şekilde etkilenmiştir. Küresel krizden sonra birçok ülkede işsizlik oranları oldukça yüksek şekilde artmıştır. Birçok ülkede işsizliğin artmasına rağmen, krizin etkilerini azaltmak amacıyla çeşitli stratejiler uygulayan ve başarılı olarak işsizlik oranlarını azaltan ülkeler de bulunmaktadır. Bu başarılı olan ülkeler, kendi ekonomik yapılarına ve kendi işgücü piyasalarına uygun politikaları iyi analiz ederek uygulamışlardır. Doğru tespitler ve uygun politikalar neticesinde istihdamlarını arttırmışlardır. Bunun yanında işsizlikle mücadelede başarılı olamayan ülkeler ise işsizlik konusuna yeterli önemi verememişlerdir ve krizin finansal etkileriyle mücadele etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Sonuç olarak da işsizlik oranlarında çok büyük artışlar meydana gelmiştir.

Bu süreçte Türkiye, etkin istihdam politikaları uygulamıştır. Toplum yararına çalışma programı, çalışanlar için uyguladığı kısa çalışma ödeneği ve işgücü eğitimi programlarıyla işsizliğin azalması konusunda oldukça başarılı olmuştur ve işsizlik oranlarını krizden önceki dönemin de altına indirmiştir.

Fakat 1960'lardan bu yana işsizlik, ülkemizde hep bir sorun olarak kalmıştır. Bunun sebebi de ekonomik ve sosyal yapıdaki dengesizlik ile birlikte işsizliğin başlı başına bir sorun olarak görülmemesidir. İşsizlik sadece ekonomik büyüme ile aşılabilecek bir sorun değildir. Uygun istihdam politikaları, uygun eğitim düzeyi, uygun üretim yapısı ve bunların istikrarlı bir şekilde olmasını gerektirir. İşgücü talebine uygun olarak işgücü arzı olmalıdır. Bunu sağlamak için de gerekli mesleki eğitim politikaları uygulanmalıdır. Özellikle şu dönemden sonra sanayi üretiminden ziyade teknolojik üretimlerin yapılması daha yerinde olacaktır. Bunun için de eğitim düzeyi daha yüksek işgücüne ihtiyaç doğacaktır. Mevsimlik, geçici ve yarı zamanlı çalışanların hakları yasal olarak bir standarda oturtulmalıdır. Bu şekilde çalışan kişilerin emekleri sömürülmemelidir. Ayrıca bunların yanında evden çalışma, tele çalışma gibi çalışma düzenleri konusunda da yasal düzenlemeler getirilebilir.

İşsizliği azaltma konusunda daha farklı uygulamalarda bir süreliğine kalıcı hale getirilebilir. Çalışanların sigorta primlerinin bir kısmının devlet tarafından karşılanması, düşük ücretli çalışanlara destek, işe alım destekleri, kar paylaşımı, uzun süreli işsizler için sosyal yardımlar gibi sağlanacak faaliyetler bir yandan işsizliğin azaltılmasına katkı sağlarken diğer yandan hem sosyal refah düzeyine hem de işverenlere destek sağlayacaktır.

Ayrıca altyapı yatırımları; toplumsal refahın sağlanması, hayat standartlarının yüksek olması, yeni yatırımların yapılması ve piyasanın iyi işlemesi açısından çok büyük önem arz etmektedir. Kuruluş yıllarında yetersiz ve niteliği çok üst düzey olmayan ekiplerin olması ve harcama limitlerinin de kısıtlı olması sebebiyle, plansız ve düzensiz kentleşme de eklenince alt yapı yatırımları en başında sorunlu olarak başlamıştır. Daha sonradan kentleşmenin ve nüfus yoğunluğunun artmasıyla, bu yatırımlar ülkenin her bölgesine eşit oranda yapılamamıştır. Türkiye'de özellikle 2000'li yıllardan sonra altyapı yatırımlarına çok fazla yatırım yapılmıştır. Özellikle teknolojik alt yapı yatırımlarına devlet desteği sağlanmasının da bunda büyük katkısı olmuştur. Günümüzde özellikle lojistik açısından bakıldığında maliyetler oldukça yüksektir. Bu nedenle özellikle liman ve demiryolları başta olmak üzere altyapı yatırımlarına hız verilmelidir. Böylelikle liman şehirlerimizin hinterlandı da genişleyerek maliyetlerde azalma sağlayacak bununla birlikte istihdama da pozitif yansıması olacaktır.

Çalışanların bilgilerinin, gelişmelere ayak uydurarak sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Çünkü teknolojik gelişmeler ile birlikte yeni üretim modelleri, maliyetleri düşürücü sistemler ve programlar ortaya çıkmaktadır. Çalışan veya çalışabilecek beşeri sermayenin teknolojiye ayak uydurarak gelişmesi gereklidir. Bunun için mesleki eğitim programları, çok geniş kapsamlı bir eğitim sistemi reformu yapılarak üretimde günümüz teknolojisi yakalanmalıdır. Piyasadaki yaşanan işgücü sıkıntılarından birisi kalifiye çalışan eksiğidir. Bu kalifiye çalışan eksiğini gidermek için, üretim ve hizmet sistemine uygun olarak eğitim sistemini yapılandırmak iyi bir yöntem olabilir. Üretimde kullanılacak makine ve teçhizatların eğitimi verilmeli, uygulamalı eğitimler verilmeli, çıraklık okulları geliştirilmelidir. Çalışma hayatına girecek olan ama tecrübeli olmayan vatandaşlara eğitim merkezlerinde verilecek eğitimlerle iş bulmasına yardımcı olunabilir. Mesleki eğitim verilen orta öğretim kurumlarında yeni bölümler açılarak, sisteme uygun çalışanlar çekirdekten yetiştirilebilmektedir. Gerekli arge çalışmaları yapılarak teknolojik gelişmeler desteklenmelidir. Üretimde ve teknolojide ileri seviyede olan ülkelerin hem ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve refah seviyeleri artacaktır hem de işsizlik azalarak işgücü piyasası daha gelişecektir.

Ekonomik krizlerin, işsizlik dışında tabii ki finansal olarak yıkıcı sonuçları olmaktadır. Piyasada bulunan firmaların da bu süreçte en az zararı alarak bu dönemi atlatması gerekmektedir. Bunun için de enerji tasarrufu yapmak, uzun dönemde harcamaları azaltacağı için, faydalı bir yaklaşım olacaktır. Böylelikle bu harcama kalemi azaltılarak, edilecek tasarruf daha farklı bir yatırım kalemine yönlendirilebilir. Bu harcama tasarrufunu uygulayabilmek için çalışanlara gerekli eğitimler verilerek, enerjide tasarruf bilinci oluşturulmalıdır. Aynı zamanda

enerji tasarrufu ile ilgili yapılabilecek bir yöntemde güneş paneli kullanmaktır. Güneş panelleri yardımıyla üretilecek elektrik sayesinde enerji harcamasında uzun vadeli olarak tasarruf oluşacaktır.

Yine firma bazında yapılabilecek bir uygulamada atıkların geri dönüşüme girmesini sağlamaktır. Özellikle üretim yapan firmalarda; hatalı üretimden dolayı oluşan atıklar veya üretim yapılması esnasında oluşan atıkların geri dönüşüme girerek tekrar kullanımı sağlanması da çok büyük bir gider kaleminde tasarruf oluşturacaktır.

Etkin bir insan kaynakları yönetimi uygulamak da firmalar açısından tasarruf sağlanabilecek noktalardan birisidir. Etkin bir insan kaynakları yönetimi sayesinde uygun pozisyona, uygun çalışan temini sağlanabilir. Uygun pozisyonda çalışan personellerin performansı da yüksek olacaktır. Ayrıca insan kaynakları yönetiminin uygulanması ile verilecek eğitimler sayesinde personellerin motivasyonu artacak aynı zamanda verilecek güncel üretim teknikleri eğitimleriyle performanslar yükselecek ve personellerin nitelik düzeyleri yükselecektir.

KAYNAKÇA

AB Ekonomisi ve Türkiye Gerçekleşmeler, Tahminler. (2013, Kasım). *Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlıığı Raporu*, 37-40.

AB Ekonomisi ve Türkiye Gerçekleşmeler, Tahminler. (2014). *Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlıığı Raporu*, 72-75.

Akçay, Ü., & Güngen, A. R. (2019). *Finansallaşma, Borç Krizi ve Çöküş.* İstanbul: NotaBene Yayınları.

Aktan, C. C. (2001, Kasım-Aralık). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Dünya, 2*(42), 1225-1230.

Bayram, İ. E. (2013). Finans Odaklı Büyüme ve Avrupa' da Sosyal Refah Devletinin Geleceği: Kriz Sürecinde İsveç ve İrlanda Deneyimleri. F. ŞENSES, Z. ÖNİŞ, & C. BAKIR içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 143-168). İstanbul: İletişim Yayınları.

Biçerli, M. K. (2000). *Çalışma Ekonomisi.* İstanbul: Beta Yayınları.

Boratav, K. (2015, Ocak 30). Mayıs 25, 2020 tarihinde Sendika.org: https://sendika63.org/2015/01/yunanistan-nasil-cokertildi-korkut-boratav-243481/ adresinden alındı

Davis, P. (1995). Debt, Financial Fragility and Systemic Risk, Revised and Expanded Edition. New York: Oxford University Press.

Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(20), 57-62.

Erarslan, C. (2013). Küresel Finansal Krizin Evrimi: Mortgage Krizinden Avrupa Borç Krizine Nedenleri, Etkileri ve Sonuçları. C. ERARSLAN içinde, *Küresel Finansal Krizin Evrimi: Mortgage Krizinden Avrupa Borç Krizine Nedenleri, Etkileri ve Sonuçları* (s. 138-141). İstanbul: Der Yayınları.

Erarslan, C., & Timurtaş, E. (2015). Avrupa Borç Krizinin Seçişmiş Ülke Örnekleri Üzerindeki Etkileri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*.

Gençler, A. (2011, Temmuz). Avrupa Birliği'nde Krizin İşsizliğe Etkisi ve İstihdam Teşvikleri. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 2*(2), 1-25.

Güney, A. (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Müdahale Yöntemleri. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 10*(4), 135-159.

Hughes, A. (2008, Aralık 17). China and The Financial Crisis. *Global Research*. Nisan 25, 2021 tarihinde Global Research: https://www.globalresearch.ca/china-and-the-financial-crisis/11422 adresinden alındı

Hurma, E. (2013). *"Ekonomik Krize Karşı Alınan Önlemler: Yunanistan, İtalya ve İspanya Örnekleri".*

Hurma, E. (2013, Ocak). Ekonomik Krize Karşı Alınan Önlemler: Yunanistan, İtalya ve İspanya Örnekleri. *Meclis Haber Dergisi*, 24-25.

International Labour Organization (2011). *Küresel Kriz: Nedenleri, Yanıtları ve Zorlukları.* Geneva: International Labour Office.

International Labour Organization. (2010). *Global Employment Trends.* Geneva.

Karagöl, E. T. (2015). Syriza'nın Zaferi Sonrası Yunanistan'ın AB Süreci. *Seta Perspektif*, 1-5.

Kaya, V., & Yılmaz, Ö. (2007, Şubat 1). Para Krizleri Öngörüsünde Logit Model ve Sinyal Yaklaşımının Değeri: Türkiye Tecrübesi. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*.

Kibritçioğlu, B. (2000). Parasal Krizler. Anakara: Hazine Müsteşarlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

Kore İstihdam İdaresi Hizmetleri. (2021, Mayıs 5). http://www.keis.or.kr/main/index.do adresinden alındı

Korkmaz, A., Avsallı, H., Korkut, G., Güner, H., & Tetik, A. (2013). Küresel Ekonomik Krizde Dünya'da ve Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*(1), 113-125.

Mishkin, F. (1996). Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective. *NBER Working Paper No: 5600*, 17.

Mutlu, A., & Polat, E. (2007). Küresel Finansal Krizin Türkiye'nin Maliye Politikalarına Yansıması. s. 4.

Odası, B. S. (2019, Ağustos 19). *Bursa Sanayi ve Ticaret Odası*. Mayıs 25, 2020 tarihinde Bursa Sanayi ve Ticaret Odası: http://www.btso.org.tr/documents/countryreport/145.pdf adresinden alındı

Özcan, M. (2008). İrlanda Ekonomisi ve Küresel Ekonomik Kriz. *T.C. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*.

Öztürk, S. (2011). Küresel Ekonomik Krizin Çin Ekonomisine Etkileri: Çin'in Büyüme Stratejisinin Sürdürülebilirliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14-29.

Saez, E. (2013, Eylül 3). *Striking it Reacher: The Evolution of Top Incomes in the United States.* Mayıs 18, 2020 tarihinde http://goo.gl/ieyPa4 adresinden alındı

Sundararajan, A., & Balino, T. (1991). Banking Crises Cases and Issues. Washington D.C.: IMF.

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2011, Mayıs). Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler Ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: "Euro Rekabet Paktı". Ankara.

Tayfur, F. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Güney Avrupa' nın Borç Krizi: Yunanistan, İspanya ve Portekiz. F. ŞENSES, Z. ÖNİŞ, & C. BAKIR içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 187-216). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

TCMB. (2015). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Finansal İstikrar Raporu.* Ankara: TCMB.

Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. Türkiye Ekonomi Kurumu.

Yücel, L. İ. (2012). Avrupa Birliği Ülkelerinde Bankacılık Sektörünün Etkinlik Ölçümü Üzerine Bir Uygulama. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19-37.

European Social Fund. (2014). *European Socail Fund*. Haziran 27, 2020 tarihinde http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=375 adresinden alındı

Eurostat. Mayıs 19, 2020 tarihinde Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/data/database adresinden alındı

FED. Ağustos 14, 2020 tarihinde Federal Reserve: https://www.federalreserve.gov/data.htm adresinden alındı

IMF. (2009). *Fiscal Implications of the Global Economic and Financial Crisis.* International Monetary Fund.

IMF. (2021, Nisan 25). *Data and Statistic.* IMF: https://www.imf.org/en/Countries/CHN adresinden alındı

IMF Fiscal Monitor. (2015, Nisan). Mayıs 19, 2020 tarihinde IMF: https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2016/12/31/Now-Is-the-Time adresinden alındı

OECD İstatistikleri. (tarih yok). Mayıs 19, 2020 tarihinde OECD Stat: stats.oecd.org/ adresinden alındı

OECD. (tarih yok). *OECD.* Haziran 19, 2020 tarihinde Eurostat: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=STLABOUR# adresinden alındı

Tradineconomics. (2021/g). Tradineconomics: https://tr.tradingeconomics.com/china/inflation-cpi adresinden alındı

Tradingeconomics. (2020/a). Mayıs 25, 2020 tarihinde Tradingeconomics: https://tradingeconomics.com/greece/indicators adresinden alındı

Tradingeconomics. (2020/b). Mayıs 30, 2020 tarihinde Tradingeconomics: https://tr.tradingeconomics.com/spain/unemployment-rate adresinden alındı

Tradingeconomics. (2020/c). Haziran 17, 2020 tarihinde Tradingeconomics: https://tradingeconomics.com/ireland/indicators adresinden alındı

Tradingeconomics. (2020/d). Temmuz 9, 2020 tarihinde Tradingeconomics: https://tr.tradingeconomics.com/germany/unemployment-rate adresinden alındı

Tradingeconomics. (2020/e). Temmuz 13, 2020 tarihinde Tradingeconomics: https://tr.tradingeconomics.com/greece/unemployment-rate adresinden alındı

Tradingeconomics. (2020/f). Temmuz 21, 2020 tarihinde https://tradingeconomics.com/turkey/households-debt-to-gdp adresinden alındı

Tradingeconomics. (2021, Mayıs 14). https://tr.tradingeconomics.com/china/unemployment-rate adresinden alındı

TÜİK. (2020). Temmuz 28, 2020 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 adresinden alındı

TÜİK. (2020). TÜİK: https://www.tuik.gov.tr/ adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (tarih yok). TCMB: https://www.tcmb.gov.tr/ adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Ad – Soyad **:** Hüseyin Arda ALPAY

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2007, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Maliye
- **Yüksek Lisans:** 2022, Bursa Teknik Üniversitesi, Uluslararası Ekonomi Politikası ABD, Uluslararası Ekonomi Politikası